

טעמי מצוות בהגות היהודית מהתקופה העתיקה עד לימי הביניים ד"ר מאיר סייזלר

מבחן: 25 שאלות אמריקאיות.

חומר: סיכומי שיעורים + דפי מקורות (נדבר עליהם בכיתה).

שיעור 1

מבוא

העיסוק בנושא טעמי מצוות הוא עיסוק כרונולוגי (על ציר הזמן).

טעמי מצוות = הסיבות שניתנו למצוות.

המצוות הן מאוד דומיננטיות ביהדות. זה לא מובן מאליו, אין עוד דת שהמרכיב המרכזי הוא "עשה ולא תעשה". האני מאמין של הנצרות זה שהם מבטלים את המצוות (למשל: כן/לא ליסוע בשבת) והם מתגאים על זה, הם אומרים שזה שהמוות הן מכניות ומה שחשוב זה האמונה ולא המעשים. אפילו הדת שבמובן מסוים הכי קרובה אלינו, האסלאם, שיש להם חובות גם בתחום האכילה ובתחומים אחרים, אפילו האיסלאם לא יכול להתחרות עם היהדות על כמות הציוויים (מלשון מצוות). ביהדות יש עומס של מעשים שאתה צריך לעשות ועומס של מעשים שאסור לעשות ואלו הן המצוות. היו הוגים שאמרו במפורש שהגות יהודית אמיתית זו הגות של המצוות.

הקורס מתנהל על ציר זמן:

- א. **תורה** – ניתנה 1300 לפנה"ס הנוצרית. יש מחלוקת על איך היא ניתנה (האם הכל היה בבת אחת במעמד הר סיני?). הדור בזמן הזה נקרא דור המדבר (דור הדעה). אומרים שאין להם חלק בעולם הבא. מכיוון שאנחנו אלה שמאמינים וחושבים והם אלה שידעו, הם היו שם. ראוי להבדיל את התורה משאר ספרי תנ"ך כי יש לנו הירכיה. יש הירכיה בין ה-ת' ל-נ' ל-כ'. התורה היא מעל הנביאים. מה הייחודיות של התורה? התורה היא המסמך המחוקק. כל תרי"ג המצוות מופיעות בתורה. מבין ספרי התנ"ך רק התורה יכולה לחוקק מצוות.
- ** התורה לא נותנת הרבה טעמי מצוות, רוב המצוות לא אומרים מה הסיבה אלא רק אומרים מה לעשות ומה לא.
- ב. [**נ"ך** (= נביאים וכתובים) 1200 לפני הספירה עד 400 לפני הספירה - אלה ספרי הנ"ך]. – זה בסוגריים כי אין על זה ספרות ולכן נדלג עליהם מבחינת טעמי מצוות.
- ג. **חז"ל** – ביטוי טכני שמציין תקופה. תקופת החז"ל: 300 שנים לפני הספירה עד 500 שנים לספירה. **תקופה משמעותית לעם ישראל**. תקופה שבה העצמאות הפוליטית לא הייתה קיימת, מלכות ישראל לא הייתה קיימת.
- יש פער במחקר סביב התקופה הזו, אין לנו תיעוד. אנחנו יודעים מה היה בתנ"ך לפעמים ממקורות חיצוניים ולפעמים יש עדויות כמו מלכי פרס וכו'. אך בין 400 לפני הספירה ל-165 לפני הספירה אנחנו לא יודעים מה בדיוק היה.
- חז"ל זה הסיפור המכונן של היהדות כפי שאנחנו מכירים אותה עכשיו. חז"ל הם אלה שסידרו לנו את התורה שבעל פה.
- ** התורה שבע"פ כתובה בתלמוד. אבל הייתה פעם תורה שבע"פ שמסרה לנו את פירושם של המצוות שנמסרו בכתב.
- לדוגמה: "לא תבשל גדי בחלב אימו". בתורה זה כתוב 3 פעמים.

חז"ל מסבירים מדוע המצווה הנ"ל כתובה 3 פעמים. הם מסבירים שהמצווה כתובה פעם אחת נגד אכילה, פעם שנייה נגד בישול ופעם שלישית נגד הנאה.

הסבר: מותר ליהודי לפתוח מסעדה לא כשרה בחו"ל כאשר הוא מוודא שלא נכנס לשם יהודי כיוון שהמסעדה לא כשרה. מותר ליהודי במסעדה זאת להחזיק חזירים כיוון שאומנם אסור ליהודים לאכול חזיר אך אין איסור להנאה. לעומת זאת, במצוות "לא תבשל גדי בחלב אימו" יש איסור על הנאה. כלומר, אסור ליהודי להגיש מאכלים המערבים חלב ובשר יחדיו גם אם המסעדה לא כשרה.

חז"ל הם אלה שמסבירים את המשפטים מהתורה.

דוגמאות נוספות למצוות שחז"ל מסבירים:

1. בתורה כתוב "לא תעשה מלאכה בשבת" וזהו. חז"ל הם אלה שמסבירים מה בדיוק אסור לעשות בשבת: לחרוש, לצבוע וכו'.
2. "בסוכות תשב שבעת ימים" – חז"ל מסבירים שבסוכה צריך להיות סכך ועשוי מגידולי קרקע שתלושים מן הקרקע. הם מסבירים מה המינימום שצריך כדי שזאת תהייה סוכה.

הכל חז"ל מסבירים – כל מה שיהודי היום עושה זה מהתורה שבע"פ. מה שאומרים חז"ל זה חשוב בלי זה אין מצוות... גם לא שמירת שבת כי מה זה לא לעשות כל מלאכה? אולי זה לא להתאמץ? אז לא נעשה כלום.. ולכן חז"ל מסביר למה הכוונה.

למה יש תורה שבע"פ? הרי יש לזה חסרונות כמו שכחה. יש מסורת בחז"ל שכך וכך הלכות נשכחו במהלך הדורות. תורה שבכתב זה משהו כתוב וכולם מכירים.

יש כמה סיבות לכך שיש תורה שבעל פה:

1. אי אפשר לכתוב את הכל – זה בלתי אפשרי כי מצבי החיים הם בלתי נספרים ובשל זאת לא ניתן להכניס את כל המקרים האפשריים בתוך ספר. לכן יש את התורה שבע"פ שהיא יותר גמישה ועובדת לפי עקרונות.
 2. בתורה שבע"פ אתה צריך אנשים חיים, מישהו צריך לדבר. לתורה שבע"פ צריך לעמוד מול בנאדם וזה סוג יותר חזק של תקשורת, יש לזה יותר ערך. זה כל כך עקרוני שהיה צריך את התורה שבע"פ עם כל החסרונות שלה.
- כתוב במסכת גיתים "דברים שאמרתי לך בכתב אסור לאומרם בע"פ ודברים שאמרתי לך בע"פ אסור לאומרם בכתב". אז למה האיסור הזה הופר? הוא הופר ב- 200 לספירה. אחרי חורבן הבית (70+ לספירה). מה קרה ב- 70 לספירה לאוכלוסייה היהודית? אנשים לא יכלו לדמיין לעצמם איך היהדות תמשיך בלי בית המקדש. בתקופה ההיא היה ברור שזה המרכז הדתי, אליו הגיעו 3 פעמים בשנה ברגל. לאחר חורבן בית המקדש הסנהדרין היה בהר הבית ואחר כך הוא זז לירושלים וכאשר התרחש חורבן ירושלים, הסנהדרין זז ליבנה ואז לכל מיני מקומות בגליל והייתה דחושה שהיהודים נדחקים מחוץ לארץ ישראל. ואז במסגרת השלטון הרומי עם הרדיפות (מרד בר כוכבא : 135 לספירה) בשנת 200 היה כמה שנים של שקט ורבי יהודה הנשיא חשש מהיעלמות רוח הקודש, ושם הוא רואה לנכון "עת לעשות לה' הפרו תורתך". הפירוש הוא שלפעמים צריך להפר את התורה וזה נחשב עשייה למען ה', ולכן רבי יהודה הנשיא העלה את התורה שבעל פה לכתב.

שיעור 2:

רבי יהודה הנשיא העלה את התורה בעל פה לכתב ופה אנחנו לא רואים מחלוקות כי הסנהדרין הרגישו שהולך להיות פיזור ואז שם התורה שבעל פה לא הייתה שורדת. הוא מחלק את התורה שבעל פה לשישה סדרים (ש"ס). אפשר לזכור את זה על ידי זמ"נ נק"ט.

1. סדר ראשון **זרעים** - כל מה שקשור לשדה. בתוך זרעים יש הרבה מסכתות הראשונה היא ברכות כי צריך לברך על אוכל, כל המסכתות האחרות קשורות לחקלאות, שדה. זרעים זה מסכת שתלויה בארץ.
2. סדר שני **מועד** - מסכת שבת: מה מותר מה אסור בשבת, מסכת ראש השנה, מסכת מגילה, מסכת יומא -קשור ליום כיפור. כלומר, כל מה שקשור למועדים של עם ישראל.
3. סדר שלישי **סדר נשים** - כל מה שקשור ליחסים בינו לבינה, גירושין וכו'.
4. סדר רביעי **נזיקין** - כל מה שקשור לבתי דין, לסכסוכים, לעבירה על החוק, למשפט.
5. סדר חמישי **קדשים** - קשור לקורבנות, לבית המקדש (היום אין לנו שימוש בזה).
6. סדר שישי **טהרות** - עוסק בסוגי טומאות וטהרתן.

כיום הסדר החמישי והשישי לא רלוונטים כי אין בית מקדש (כיום כולנו טמאים אבל אין מצווה להיות טהור, אלה מצוות שרלוונטיות יותר לתקופה שהיה בית מקדש)

סדר נזיקין כן רלוונטי כיוון שכשהציונות קמה, פרופסור אחד טען שעם מאופיין על ידי מערכת משפט משלו. הוגי הציונות חשבו שצריך לתת למדינת ישראל גם משפט עברי. ושם הם ניסו לתת אי אלו עקרונות שיהיה אפשר לדלות מההלכה ובעיקר מסדר נזיקין. למשל, איזהשם עקרונות של רכוש ודברים שרלוונטים בכל מדינה. אבל זה לא קרה כי המדינה קמה מהר מידי.

בשנות ה-70 היה עוד ניסיון להחיות את נושא המשפט העברי ולהכניס לספר החוקים הישראלי חוק שנקרא 'חוק יסודות המשפט' ושם היה סעיף שבכל חוק חדש או אם יגלו חסר (=לקונה) ביסוד הקיים אז קודם כל ילכו לבדוק במקורות היהודות. גם ניסיון זה לא צלח כי היו שופטים חילוניים שלא היה להם מושג ולכן החוק לא יושם.

כל סדר מאכלס מסכתות (למשל: מסכת שבת, מסכת ראש השנה, מסכת פסחים וכו'). יש בערך 60 מסכתות, כלומר לכל סדר היו בערך 10 מסכתות. המסכתות מחולקים לפרקים והפרקים מחולקים למשניות.

סדרי המשנה נכתבו בצורה טלגרמית, מאוד חסכוני במילים. המשנה מאוד קצרה ולפעמים לא מבינים מה כתוב שם כיוון שרצו להבהיר כי המשנה עדיין מלווה על ידי ההוראה בעל פה. אתה לא יכול לבוא מבחוץ ולהתחיל ללמוד משנה, אתה לא תבין כלום. אין הגדרת מושגים. המשנה מצריכה את התורה שבעל פה. צריך שיהיה מולך מורה שיסביר לך את הדברים. על כל פנים יש לנו משהו על הכתב אבל בצורה מאוד מתומצצת וזה בנוי בצורה לא דידקטית. דוגמה: במסכת שבת עוסקת על פי רוב במלכות האסורות בשבת. כמה כאלה יש? ל"ט 39 אבות מלאכה קטגוריות של עשייה שהן אסורות (לחרוש, לכתוב, להעביר אש וכו'). הייתי מצפה אם אתה כבר כותב מסכת. בפרק הראשון תן לי את הרשימה. הרשימה נמצאת שם בפרק השביעי משנה ב'. שם הוא שם את הרשימה שהיינו רוצים בהתחלה.

תמיד הגמרא מתחילה כאילו אתה באמצע הדיון, כאילו נכנסת לכיתה באמצע. זאת ההרגשה בתחילת כל מסכת. זה כזה לא דידקטי (לא כל אחד שיודע חומר יודע איך להעביר אותו). המשנה והגמרא בעקבותיה בנויות בצורה לא דידקטית שזה לא יכול להיות במקרה. זה לא שמיישו לא שם לב כי זה מאוד בולט לעיניים. אז אחד התיאוריות אומרת שזה בנוי ככה כדי שיהיה ברור שזה צריך להיות מלווה בתורה שבעל פה וצריך שיהיה מורה שיסביר.

הצליח לרבי יהודה הנשיא ומאז 200 לספירה יש לנו משנה. חכמי המשנה נקראים **תנאים**. (תנ"א בארמית זה שונן מלשון לשון). התנאים אלה הם חכמי התורה שחיו לפני ה-200 לספירה. אלה אנשים שמשננים את התורה שבעל פה והיו מפתחים דיונים סביב התורה שבע"פ ופוסקים הלכות.

אחרי שנפטר רבי יהודה הנשיא, המשיכו הדיונים סביב המשנה בשני מרכזים:

1. בארץ ישראל – שם נוצר התלמוד הירושלמי (התלמוד הארץ ישראלי)
2. בבל – התפתחו דיונים סביב המשנה (רוב היהודים הגולים היו שם).

הדיונים האלו הועלו לכתב וככה צמח לנו התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי. בתלמוד הבבלי אין לנו פיתוח של זרעים כיוון שאלה הלכות שמקיימים אותם רק בארץ ישראל ולכן לא נערכו דיונים סביבו.

חכמי המשנה נקראים תנאים והם חיו לפני 200 לספירה. **חכמי התלמוד נקראים אמוראים** והם האנשים שחיו בשנים 200-500 לספירה. יש ירידה בסמכויות אבל בגדול אסור לאמוראים לחלוק על התנאים כיוון שהתנאים היו שם לפני. התנאים והאמוראים הם רבים מאוד יש קרוב ל-2800 שמות של אנשים שמוזכרים.

מגיעים לתקופה אחרונה (לאחר תקופת האמוראים)

ד. **תקופת הראשונים (/גאונים)** - החל מ-600 לספירה עד 1500 לספירה. חכמי התקופה הזו נקראים ראשונים, הם החכמים בתקופת ימי הביניים (הראשונים לא יכולים לחלוק על האמוראים והתנאים). אחרי הראשונים יש את תקופת האחרונים (1500 לבפירה עד התקופה המודרנית). אך בקורס זה לא נעסוק בתקופת האחרונים.

מי החליט שכאן התחילה תקופת הראשונים? אף אחד לא החליט. יש ספר שמציין את פרשת הדרכים בין תקופת הראשונים לאחרונים וזה השולחן ערוך. מי החליט? אף אחד לא החליט וזה היופי. אין אפיפיור שאומר מה יהיה. איכשהו זה התקבל שאחרי שולחן ערוך כבר לא יהיה סמכות למי שחי לפני.

בקורס זה: אנחנו נתחיל עם טעמי מצוות התורה, חז"ל. ואחר כך נעבור לתקופת הראשונים ומשם כנראה נדון על רבי סעדיה גאון.

שיעור 3

נדבר על מצוות באופן כללי (לפני שנגיע לטעמי מצוות):
אטימולוגיה = חקר שורשי המילים.

המילה מצווה באה מלשון צו, ציווי- תפקיד שהוטל על האדם והוא חייב לעשות אותו. למילה מצווה יש אטימולוגיה ספקולטיבית שמייסד החסידות הבעל שם טוב טוען שמצווה זה מלשון צוּוּתָא. צוּוּתָא זה שורש אחר ובמקרה יצא יוֹתוֹ דבר. זה נקרא אטימולוגיה ספקולטיבית (לא מדעית, שהיא מתבססת על דמיון צליל או אותיות) אבל מצוות זה לא מלשון צוּוּתָא. אז מה הערך של מצוות?

הרב בעל שם טוב אומר 'ספק בגימטריה = עמלק (בגימטריה) – מה המסר? עמלק זה אויב. הספק זה אויב מאוד גדול. הרב בעל שם טוב רוצה להוביל אותנו לתובנה שספק זה דבר אין ונורא.

אותו דבר כאן (מצווה מלשון צוּוּתָא) אין לזה משמעות, זו אמירה. איזה אמירה זו מצווה מלשון צוּוּתָא? מצוות מחברות ויוצרות צוּוּתָא. באיזה מובן המצוות יוצרות את הביחד הזה? "עם ישראל שמר את השבת והשבת שמרה על ישראל". כלומר, איכשהו העשייה המשותפת יוצרת את השינוי, את הביחד. כולם עושים אותו דבר. יש בזה הרבה פסיכולוגיה, אנשים שעושים אותם דברים, ככה דתות עושות בכלל (למשל מורידים את עץ האשוח בתאריך מסוים), זה פסח וזה לא סתם מגיע איזשהו חג ואף אחד לא יודע מה זה אלא יש עשייה מאוד משמעותית של נקיון. או אפילו תבשילי שבת הם תוצאה של אילוף- צריך איזשהו מאכל שלא יחמיץ לך על הפלטה, יש איזשהו אכילה משותפת בעקבות המצוות ואיסור להעביר מאש לאש, לקרוא יום כיפור כולם נכנסים לכוננות ספיגה וכו'.

ישנה גם שותפות אחרת שהמצווה יוצרת – יש עוד אפשרות אחרת לחשוב על המילה צוּוּתָא: **חיבור בין המצווה למצווים**. זה גם סוג של חיבור. קודם כל למצווה אכפת מהמצווים, אכפת לו מה הם יעשו. בנוסף, **מצוות יוצרות דינמיקה בין המצווה למצווה** – המצווה מצווה מה שהוא מצווה והמצווה יכול להיענות או לא להיענות. למעשה נוצרת דינמיקה. ואז לפחות לפי ההיגיון הפנימי המצווה יתגמל את מי שמענה או יעני שאת מי שלא נענה. בתורה ה' מצווה על האדם: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות" (הרחבה: יש הרבה הוגים שחושבים שהכישלון היה מתוכנן מראש. זה כמו להגיד לאדם אל

תחשוב על פיל לבן, אוטומטית האדם חושב על פיל לבן). על כל פנים, למרות האיסור, אדם בן אכל מפרי עץ הדעת אך הוא התנער מאחריות והאשים את האישה והנחש (טבע האדם מתגלה לנו). לאחר שהאדם אכל מעץ הדעץ היה דיאלוג בינו לבין ה'. כלומר, יש דנימיקה שנוצרת בגלל ציווי. המצווה יוצרת דינמיקה.

בהמשך אנחנו רואים שהמצוות נכנסות לסעד של ברית. כבר אצל נוח אנחנו מבינים שה' מצווה מצוות על נוח ועל בניו. זה ברית הקשת "את קשתי נתתי בענן". מהות הברית היא התחייבות של נוח ובניו (בני האדם) לה'. הקשת הוא האות שנתן ה' לקיום חלקו בברית שהוא לא יביא מבול נוסף על העולם. ברית הקשת זה ברית בין שני הצדדים: בין ה' לנח.

ברית זה על פניו חוזה של ערבות הדדית. האנשים מתחייבים לקיים את שבע מצוות בני נוח ומצד ה' הוא מתחייב שלא להביא מבול על הארץ.

למה קוראים לזה 7 מצוות בני נוח? בשש המצוות כבר נצטווה האדם הראשון, והשביעית שהיא איסור אבר מן החי, ניתנה לנוח ובניו בברית הקשת, לאחר המבול. לראשונה הותר להם לאכול בשר. הם יכלו להמית בעלי חיים לצורך אכילה.

עד נוח כל הדורות היו צמחוניים ולא הורשו לאכול בשר ולנוח היה הרשאה לאכול בשר פעם ראשונה ובעקבות כך ניתן עיסוק בתוך הסיפור הזה סוג של מצוות כשרות בתוך בני נוח. היא גם מנסחת את זה בצורה לא מובנת "בשר בדמו נפשו לא תאכלו" – אסור לאכול בשר כל עוד שהנפש חיה. כלומר, איסור אכילת אבר מן החי. גם הגוי מי שלא מצווה אסור לו לתלוש את הפולקע מהתרנגולות כשהתרנגולות עדיין לא מתה. הוא צריך להרוג את התרנגולת. זה איזשהי מצוות כשרות. ה' אומר אתם תשמרו 7 מצוות בני נוח ואני לא אביא מבול על הארץ. על פניו זה לא נראה משהו מותנה – גם אם תחטאו אני לא אביא מבול על הארץ.

****היהדות יוצרת בעיה סביב הבשר כך שיש כיוון לקראת הצמחונות למרות שיש מצווה לאכול בשר בשבת אבל עצם זה שנוצרה מצווה שביעית, מותר לאכול בשר "כל חיית השדה מותרת לנוח". – מבחינתנו זה נכנס לסעד של ברית.**

בהמשך יש ברית ה' עם אברהם אבינו:

1. **ברית בין הבתרים** – יש הבטחות: הבטחת זרע – "כה יהיה זרעך, וגם אהיה לך לאלוהים". קוראים לזה ברית אבל אין שם התחייבות מצד האדם. הרי בכל המקרים האחרים ברית זה התחייבות הדדית. מה המצווה שלו? אין מצווה מיוחדת. המצווה המיוחדת תבוא רק בברית המילה. ****בעיני מאיר סידלר – עצם העובדה שאברהם אבינו מקבל על עצמו כזה סבל בשביל הקשר עם אלוקים. אולי זה שווה ערך למצוות.**

2. **ברית מילה** – מלים את הרך הנולד. בברית מילה יש מצווה "המול לכם כל בשר", שנעשתה פעם ראשונה על אברהם אבינו. ומצד שני ה' מבטיח לו שהוא יתן לו את הארץ, יהיה לו לאלוהים, יביא לו זרע ושייצא ממנו ומבנו עם גדול כלומר, יהיה אישהו קשר אינטימי בין בורא עולם לבין אותו קהל שייצא מחלציו של אברהם אבינו (בני ישראל).

**** בד"כ הברית זו התחייבות הדדית כאשר מצד האדם מתחייב למצוות וה' מפזר הבטחות.**

נקודות שקשורות למרכזיותם של המצוות בתורה וביהדות:

מבחינתנו דת זה מצוות. אבל מי שמסתכל בחוץ, אותם זה מפתיע. לא כל כולם משתמשים בכלים של מצוות. ליהדות יש מגבלות על לבוש ובדנות אחרות, איסור על עשייה בשבת- אין לנוצרים איסור לא לעשות משהו ביום ראשון. אז זה מאוד מסיבי ביהדות הכלי הזה.

**** לטענת מאיר סידלר: אחרי המעשים נמשכים הלבבות – אחרי המעשים נמשכת גם תפיסת עולם מסוימת. עולם המצוות גורר ויוצר מנטליות מסוימת אם אנחנו חיים אותו.**

הנקודות המרכזיות:

- **מגביר את ההבחנה בין טוב לרע** – זה הבחנה שכולנו נולדים איתה. אם מסתכלים על ילדים קטנים שרואים סרט שלא מבינים אותו, מה השאלה הראשונה שלהם? מי הטובים ומי הרעים. טוב ורע זה מולד. יש לנו את זה לכל בני האדם, בניגוד לבעלי חיים. מולד בנו טוב ורע. את ההרגשה המולדת הזו שיש טוב ורע אפשר להאיר אותה או לעמעם אותה. למשל בבודהיזם לא משתמשים בזה כ"כ. אין שם טוב ורע. שם יש מודעות, אם יש לך מודעות אתה תעשה דברים טובים ואם אתה פחות מודע אז תעשה דברים פחות טובים. מבחינתם זה לא העיקר. **ביהדות בגלל שיש מצוות, התפיסה של טוב ורע הטבעית שקיימת היא מתעצמת.** הדת עושה אותה עוד יותר חזקה. הדת מחזקת שיש הרבה יותר טוב ורע. יש עולם רוחני שלם שעולם המצוות משפיע עליו.
- **שכר ועונש** – זה לא הכרחי שיהיה שכר אם נקיים מצווה אבל בלי זה, זה יאבד את התוקף שלו ובגלל זה מערכת המצוות שייכת לשכר ועונש. אם אין שכר ועונש אז יש עשה ולא תעשה. אם בסופו של דבר משה רבנו ואדולף היטלר נמצאים באותו מקום אף אחד לא מתוגמל ולא נענש, איזה משמעות יש לזה שאסור להרוג בני אדם? הם לא נמצאים באותו מקום בגלל השכר והעונש. נכון שיש אמירה אל תהיי עבד של ה' כדי לקבל שכר. אז בסדר אני לא אעשה את זה בשביל שכר אבל חייב להיות שכר. אם לא יהיה שכר אין לזה משמעות. העולם המוגבר של ה-עשה ולא תעשה שהיהדות מעצימה אותו גם מעודד תפיסה מוגברת של שכר ועונש. תפיסה שיש שכר ועונש היא תפיסה יהודית.
- **תפיסה נוספת שיש שכר ועונש היא בחירה חופשית.** כמעט כל ההוגים ביהדות הוגים בנחרצות בזה שיש בחירה חופשית לבני האדם. לפעמים יש נסיבות מקלות ויש מצבים שהיא כמעט ולא קיימת אבל כעיקרון בעיקר בין טוב לרע התפיסה היא שיש בחירה חופשית. והשכר והעונש מצריך בחירה חופשית כי אחרת אם אין בחירה חופשית והרשע יהיה חייב לבצע מה שהוא מבצע אז אי אפשר להעניש אותו כי הוא לא יכול אחרת. אז על מה השכר והעונש בדיוק. ולכן הנושא של הבחירה החופשית גם קשורה למצוות.
- **תפיסת ה' כשופט** – עיקר פעילותו של ה' הוא שופט, דיין. אומר אברהם אבינו "שופט כל הארץ לא יעשה משפט". בסופו של דבר יש תהליך של שיפוט. בנאדם נשפט על מעשיו. גם האפיון של אלוהים בתור אחד שעיקר תפקידו הוא שופט. וזה דבר מאוד חשוב. אלוהים מבחינתנו זה שופט, הוא בא בשם הצדק, בונה עולם מסביב שקשור לעולם המצוות.

יש לנו מעמסה של עולם רוחני שהוא לא מבון מאליו, הוא מובן מאליו ליהודים, במידה מסוימת הוא מובן מאליו בנצרות והאיסלם. אבל במזרח הרחוק זה לא מובן מאליו.

עד כאן דיברנו על העולם הרוחני, אך **המצוות בונות גם עולם חברתי:**

- **יוצרות עם** – כולם עושים אותו דבר וזה חזק מאוד. אני מבין מה הוא עושה, יש לי איזשהו קרבה אליו כי הוא עושה באותם זמנים אותם דברים כמוני.
- **המצוות דורשות עולם למדני** – העולם החברתי של היהדות זה עולם של לימוד. היהדות דורשת לימוד גם בלי קשר למצוות. אבל יש הבדל בין לדרוש לליצור מציאות שמחייבת ללמוד. אין מציאות אחרת. איסורים של בשר וחלב, את כל זה צריך ללמוד. בגלל שצריך ללמוד את זה אז בתרבות היהודית הלמדן הוא אדם מכובד. זה כן קשור במידה רבה למצוות, להלכה.
- בנוסף, היות והלכה והמוות הם ציווים, או במילה אחרת מדובר בחוקים. במה מאופיין חוק? שחייב לעשות את זה או אסור לעשות את זה וכדי להגיד שזה לא וולנטרי יש עונש על עבירות או על אי קיום מצוות. למשל, יש חוקי מיסוי בישראל זה מצוות עשה (לשלם מיסים בחינת המידנה) לא שילמת מיסים תלך לכלא. מצוות זה חוקים בסה"כ. הן מבחינת שזה ציווים והן מבחינת הסנקציות שיש עליהן. זה אותו מבנה. **כיוון שהמצוות הן רבות, הן מצריכות מערכת ניהול משפטית שלמה.** איך לנהל את כל העסק, יכול להיות שמצווה א' סותרת את מצווה ב'. למשל יש את זכות הציבור לדעת, למה יש דבר כזה? כדי לדעת ממה הפוליטיקאי מקבל את הכסף הזה. מול זכות הציבור לדעת יש את זכות הפרטיות – אני לא

רוצה שיידעו על איפה אני ישן ושלא יקשיבו לשיחות הפרטיות שלי. מקובל שיש את שני הזכויות האלה. אז מתי זה גובר על זה ומתי זה גובר על זה. צריכים לנהל את כל הסיפור. המערכת המשפטית מנהלת את זה, יש זכויות יסוד והן גוברות על זכויות אחרות. יש כל מיני כללים איך במערכת (לא דתית) מנהלים כל מיני חוקים ומשפטים וחובות ואיסורים, יש כל מיני סתירות ביניהם. זו מערכת משפטית שלמה. וזה גם קיים ביהדות.

אנחנו מגיעים מהמצוות לטעמי מצוות. איך נגיע לטעמי מצוות? אנחנו מניחים שהאל המצווה הוא אל טוב אז האל הטוב נתן מצוות לעמו. אז מן הסתם המצוות באות לעשות טוב. לחפש את הטוב במצוות זה טעמי מצוות. (מה כ"כ טוב בלא לאכול בשר וחלב? תסביר לי). טעמי מצוות נובע מכך שאנחנו מניחים שהאל הוא טוב אז אנחנו מחפשים את הטוב שבמצוות.

טעמי מצוות:

יש מחלוקת מפורסמת בין אפלטון לסנקה – שני פילוסופים של העולם העתיק. סנקה חולק על כתביו של אפלטון. אפלטון כתב הרבה ספרים ובין היתר הוא כתב שני ספרים אחד על המדינה ואחד על החוקים. בספר על החוקים הוא נותן חוקים מועילים לחברה אנושית. אפלטון ניסה להיות גם מדינאי (במאה ה-4 לפני הספירה). הוא רצה להקים מדינה אידיאלית, המושל נתן לו שטח לאנשים ולא הצליח לו. על כל פנים הוא מנסח כיצד צריכה להיראות מדינה אידיאלית. מדינה מוגזרת על ידי חוקיה. כלומר אם אני עובר מכאן לירדן זה טריטוריאלי אבל מה באמת השתנה זה שבירדן אני לא יכול להעליב את מלך ירדן ובישראל אני יכול להגיד מה שאני רוצה. בישראל מערכת המיסוי היא כזו ובירדן אחרת. מדינה מוגדרת על ידי החוקים שלה שהם שונים ממדינה שנייה. כל חוק אפלטון מנמק. במילים אחרות הוא נותן טעמי חוקים (טעמי מצוות). אחרי כמעט 400 שנה אחריו בא סנקה שהיה פילוסוף רומאי. והוא מבקר קשות את אפלטון על זה שהוא נתן טעמים, סיבות לחוקים שלו. הוא אומר תשתוק למה נתת סיבות. מאיזו סיבה הוא נגד סיבות? פריצת המערכת. ברגע שהנתיין יודע את הסיבות יש לו על מה להתווכח. הרי מה המטרה של החוק? שתבצע. המחוקק לא רוצה ממך שתבין את החוקים ותזדהה איתם אלא הוא רוצה שתבצע אותם. המחוקק רוצה שלא תעבור באדום. שלא תעשה או כן תעשה. לא מעניין את המחוקק אם אבין או לא. סנקה אמר שהמטרה של החוקים כל חוק מטרתו שיצייתו לו, אם אתה מביא סיבה זה רק יחליש אותו. אנשים יתחילו להתווכח.

דוגמאות:

- אתה אומר לילד אל תעבור ברמזור אדום – הילד שואל למה? אז יש 2 אפשרויות או להגיד ככה. או אפשרות שנייה להסביר שזה מוסכמה בכל העולם, כשאתה עבר במעבר חצייה ויש אדום המכוניות יש להן ירוק ובשלך מאיר ירוק אז למכוניות יש אדום וזה שומר על החיים שלך. הילד חושב שהאדום ירוק מיועד לשמור על בריאותו של האדם. עכשיו פעם הבאה הוא יבוא לצומת ואין מכוניות ויש אדום אז הוא יעבור באדום כי הפואנטה זה לשמור על חיוו ואז הוא יעבור על חוק.
- מפקד בצבא אומר לך תעשה 10 שכיבות שמיכה. למה? ככה. אז אני יעשה אותם. אם הוא אומר לי בשביל לחזק את הגוף אז אני אגיד לו אני אחזק את הגוף אם אעשה מתח. אני מתחיל להתווכח.

זה קיים גם אצלנו במקרא:

- לגבי שלמה המלך מסופר שיש את מצוות המלך. (לא כל תרי"ג מצוות חלות על כולם, יש מצוות שהן מיועדות למלך). אסור לו להרבות נשים וסוסים. לגבי הנשים כתוב בתורה " ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבלב" ולגבי הסוסים "לא ירבו לו סוסים ולא יחזיר את העם מצריימה". לנשים יש כשפים ונטייה למסתורין ואת מלכי המלכים בניגוד לאנשים רגילים – המלכים עשו נישואים פוליטיים. למשל שלמה המלך התחתן עם בת מלך פרעה. אז אם ירבה נשים כאלה אז לא ירבה לו יותר מידי נשים שלא יסור לבלב אחרי אלוהים אחרים.

לגבי סוסים – יש איסור לחזור למצריים. "סוס ערבי" סוס מצרי – באותה תקופה סוס זה טנקים. אז אם זה מה שהיה בראש של שלמה זה להרבות סוסים אז הוא יקים שם נציגות וישלח יהודים לשם כדי לעשות לו עסקים.

כלומר גם לא להרבות נשים וגם לא להרבות סוסים אלה מצווה שבאו להגן. נאמר פה הטעם (הסיבה).

נסתכל על העולם הפורמלי המצווה לא להרבות לו נשים ושלמה אומרת אומר מה זאת אומרת (!?) היו לו 300 נשים ואלף פילגשים. משמע זה מעבר למכסה. אז מסבירים חז"ל ששלמה המלך אמר לי זה לא יקרה. אני הרי יודע מה הסיבה שלא ארבה לו נשים שלא אסור מלבבו. מה פתאום שזה יקרה לי אני הבן של דוד. בספר מלכים כתוב "ויהי בעת זקנת שלמה נשיו הטו לבבו לעבוד אלוהים אחרים". חז"ל אומרים שהוא הניח לנשים שלו לעשות עבודה זרה בארמון שלו ולא בחל בידם ולא יצא נגד זה. שלמה חטא. והאמירה לי זה לא יקרה לא הוכיחה את עצמה. מכאן לומדים חז"ל : אם היו אומרים לו "לא ירבה לו נשים" בלי סיבה אז הוא לא היה מרבה כי זה בלי סיבה אין לו מה להתחיל להתווכח.

המחלוקת שהיה בין סנקה לאפלטון זה גם קיים אצלנו. זה וויכוח שקיים האם צריך לנמק חוקים והאם צריך להסביר מצוות. ויש באמת דעות, ישנם חכמים שאומרים לא לתת טעמי מצוות.

מה שגבר זה התפיסה שכן נותנים טעמי מצוות במשך הדורות. במשך הדורות התפתח מקצוע שלם של חיפוש טעמי מצוות ויש כמה סיבות לכך. מול החיסרון שהטעם עלול להחליש את הביצוע של המצווה. בחוקים הביצוע זה העיקר וההבנה זה משני. מול הנימוק הזה בכל זאת היו גם משקל נגדי יותר חזק (מהקל אל הכבד)

1. **טעם מסיבות אפולוגטיות** – אפולוגטיקה = התנצלות (במובן של להדוף התקפה). כימוק אפולוגטי נחשב למשהו לא מכובד. תוקפים אותך אז אתה רוצה להגיד משהו. אתה בעצמך לא מאמין בזה. מצד שני יש אפולוגטיקה שאתה צריך להגיד. למשל בא גוי אל רבי יוחנן בן זכאי ושואל אותו על מצוות הפרה האדומה. פרה אדומה נדרשת כדי לטהר את טומאת המתים. כתוב במשלי יש שם פסוק שאומר "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" אומרים פרשנים אני שלמה המלך אני אמרתי שאני אהיה חכם, ביקשתי חכמה, קיבלתי חוכמה אבל יש משהו אחד שרחוקה ממני : פרה אדומה. יש איזשהי מצווה ששלמה המלך מרים ידים ולא מבין. פעם היו נכנסים לבית המקדש והיה צריך להיטהר. את העפר של הפרה האדומה שפכו עם מים ושפכו על האנשים כדי להיטהר מטומאת המתים. מי חטאת. גם שלמה המלך אמר שזה מוזר ולא הבין למה.

אותו גוי בא אל רבי יוחנן בן זכאי ומכל השאלות בעולם הוא מצא לנכון לשאול אותו דווקא את זה. אם שלמה המלך לא ידע אז רבי יוחנן בן זכאי לא יודע. אז מה יגיד הגוי? לא יודע? זה נראה מכובד? זה מכבד את היהדות? אז רבי יוחנן בן זכאי עונה לו איזשהו משהו. וזה עובד, הגוי מרוצה הולך הביתה קיבלתי תשובה. על כל פנים הסיבה הייתה סיבה אפולוגטית ולא בזויה. **זה אפולוגטיקה שנצרכת לפעמים כדי להיראות מכובד בעיני הבריות, בעיני העולם.**

2. **סיבה רציונלית** – האדם הוא יצור חושב. מה לעשות הסברת לי עשר פעמים למה לא כדאי לדעת טעמי מצוות. הבנתי אבל אני עדיין רוצה לדעת. ואפשר לדעת כי שלמה המלך ידע. אומר הרמב"ם **האדם הוא ייצור שרוצה לדעת ואתה לא יכול לקחת ממנו. זה טבע האדם.** אז תסביר לו אלף פעמים שזה לא כדאי לו ויזיק לו אבל זה הטבע שלו ואתה לא יכול לקחת ממנו את זה.

3. **סיבה דתית** - בניגוד למה שאמרנו בהתחלה **טעמי מצוות דווקא יוסיף מוטיבציה**. עד עכשיו אמרנו שזה יכול להזיק לעשייה אך כאן אומרים לנו זה דווקא יוסיף מוטיבציה. אם מסבירים לי שלהניח תפילין זה משפיע על המחשבות שלי, זה נותן לי משהו מבחינה דתית. אני מתחבר אז יש סיבה דתית בעד טעמי מצוות.

**** השיקולים בעד טעמי מצוות גוברים מהשיקולים נגד טעמי מצוות. נתחיל בטעמי מצוות בתורה.**

שיעור 4:

על כל פנים כל מי שכן עסק בטעמי מצוות היה מאוד מודע לסכנה שקיימת במצווה עצמה. הדבר הראשון שכולם (רבי סעדיה גאון, הרמב"ם) אמרו זה 'תדעו לכם העשייה של המצוות היא בלתי תלויה, אתם בכל מקרה עושים את המצוות ואחר כך מחפשים טעמים, המצוות לא יהיו תלויות בטעמיהם'. זהמראה שאנשים מודעים לסכנה של הטעמים.

טעמי מצוות בתורה:

התורה היא המסמך שנותן את המצוות. אנחנו נראה שהיא בד"כ לא נותנת טעמי מצוות. למשל, המצווה 'לא תבשל גדי בחלב עימו' כתובה בצורה סתמית ובלי הסבר. דוגמה נוספת: לא כתוב למה עופות מסוימים כן אפשר לאכול ועופות מסוימים לא. כלומר, הרוב המוחלט של המצוות לא כתוב טעמים וזה עובדה. אבל יש כאלה שכן כתוב טעם ויש מצוות שיש להן תוספת על הצו עצמו. אנחנו נלך מהקל אל היותר חמור ונחפש את הטעם.

דף מקורות

בשלושת המקורות הראשונים אין טעמי מצוות אלא יש תוספת למצוות (הממורקק = התוספת).

1. לא-תלך רכיל בעמך לא תעמד על-דם רעך **אני ה'** (ויקרא יט, טז).
2. לא-תקם ולא-תטור את-בני עמך ואהבת לרעך כמוך **אני ה'** (ויקרא יט, יח).
3. לא-תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל **ויראת מא-לוקיך אני ה'** (ויקרא יט, יד).

הסבר:

במצווה 1 יש איסור על רכילות. התוספת היא "אני ה'". בדרך כלל המצוות כתובות בלי התוספת הזו, כלומר בדרך כלל לא כתוב שנותן המצווה הוא ה'. (אותו דבר במקור 2 ישנה תוספת למצווה בה כתוב "אני ה'").

מה יכולה להיות הסיבה לתוספת הזו? הרי אנחנו יודעים שאלוקים הביא לנו את המצוות, אז למה דווקא במצוות האלה הוא הוסיף אני ה'?

יש על שאלה זו דיון:

- **זה דבר שקשה מאוד לקיים ומצריך איזשהו דושפנקה** (חותמת רשמית, חותם).
יש לנו ביהדות שלושה איסורים: מוציא שם רע, לשון הרע ורכילות.
מוציא שם רע = לפי היהדות זה המציא משהו על האחר. (לפי המשפט הפלילי הישראלי זה נקרא לשון הרע).
לשון הרע = אמירת דברים נכונים אך לא טובים על האחר. למשל "ראיתי אותו מחלל שבת" זה לשון הרע. זה נכון, באמת ראיתי אותו. למה זה אסור? כי אין בזה תועלת אלא רק לפזר דברים רעים בעולם, לייצר אווירה רעה. לכן זה נקרא לשון הרע, זה אומנם נכון אבל אין בזה תועלת. להיפך. דבר זה אסור אלא אם כן זה מוביל לאיזושהי תועלת. למשל, אתה מציל מישהו שראית שהוא רמאי אז אתה מציל מישהו שרוצה לקנות ממנו.
* יש הבדל בין הלכה יהודית לבין המשפט במדינת ישראל. מה שנחשב לשון הרע ע"פ המשפט הפלילי בישראל, נקרא מוציא שם רע ע"פ ההלכה היהודית, "סתם העללת עליו". לעומת זאת, מה שנקרא ביהדות לשון הרע לא נחשב בחקיקה החילונית של המדינה.
** מוציא שם רע זה הכי גרוע מבחינת ההלכה, לאחר מכן לשון הרע ויש דרגה שלישית של דיבור שזה רכילות
רכילות = כשמה כן היא. זה רכילות הלשון המדוברת שלנו. זה בא מלשון רוכל – אנשים שהלכו מבית לבית ומכרו דברים. רכילות משמע אנשים מספרים דברים של אחרים למלא אנשים, ע"פ היהדות אסור לספר סתם מה ראית אצל אחרים.

אז למה כתוב התוספת של אני ה' ?

זה מאוד קשה, אנחנו כל הזמן מדברים על אחרים. אנחנו מרכלים הרבה. "לא תלך רכיל" זה מאוד קשה, לא לדבר לשון הרע זה גם קשה כי בסוף אנחנו גם נהנים לדבר על אנשים.

ישנה אמירת חז"ל שאומרת: "רובם בגזל, מיטועם בעריות וכולם באבק לשון הרע" – מעטים נכשלים בגילוי עריות, רובם נכשלים בגזל בצורה מורחבת (גזל של רכוש גם נחשב גזל. למשל שריטה ברכב של מישוה אחר). וכל מה שקשור לדיבור – כולנו נכשלים בלשון הרע. אנחנו לא עומדים בזה ובגלל שזה כ"כ קשה אז כאן צריך איזשהו חיזוק שה' הוא זה שציווה לא לעשות את זה. התורה מנסה לגרום לנו לא לעשות זאת, ובגלל שהפיתוי כל כך גדול אז במקרה הזה יש תוספת "אני ה'" – בורא עולם אסר את זה אז אולי זה יעזור קצת לא ללכת רכיל.

מצווה 2 "לא-תקם ולא-תטור את-בְּנֵי עַמֶּךָ וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה' "

ישנה גם תוספת של "אני ה' ". זאת משני סיבות:

1. **זוהי מצווה שקשה לעשות** – מאוד קשה לאהוב את האחר כמו שאתה אוהב את עצמך. הרמב"ם אמר על ואהבת לרעך כמוך שזה כמו הפלגה, גזמה (=מציאות שיש בו הגזמה ולעיתים תיאור מעשים בלתי אפשריים). זה נורא קשה לעשות זאת, התורה יודעת שלא תגיע לשם אבל היא מנסה באמצעות התוספת. בנוסף, **מצווה זו היא דברים שקשורים ללב**, מסור ללב. ומי לא רואה לתוך הלב? בני אדם לא רואים לתוך הלב. כאן בגלל שאף אחד לא רואה, אין על זה בקרב. לכן הוסיפו את התוספת של "אני ה'" כי ה' כן רואה את המסור בלב, **שלא תחשוב שאף אחד לא רואה, אלוקים רואה הכל, גם את הדברים שמסורים ללב**. זו מצווה קשה ועם המגבלות שיש עליה צריך חיזוק. אין על זה בקרה חוץ מאותו אחד (ה') שרואה לתוך הלב.

מצווה 3 "לא-תקלל חרש ולְפָנֶי עֵוֶר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל וְיִרְאֶתָּ מֵא-לֹקֶיךָ אֲנִי ה' "

החכמים מפרשים את המצווה 'לפני עיוור לא תיתן מכשול' בצורה לא מילולית. כלומר הכוונה היא לא בהכרח עיוור פיזי אלא כל דבר שהשני עיוור בדבר. לדוגמה, יש לי בן דוד שיש לו חנות חשמל והוא מספר לי שהוא נתקע עם סטוק של אוזניות לא טובות, הוא נתקע עם הסטוק הזה והוא צריך למכור אותם. אז אני הולך ומספר לאנשים שיש לי בן דוד שיש לו חנות חשמל ונדמה לי שיש לו מבצע על אוזניות. עכשיו אותו אדם שיעצתי לו הוא עיוור בדבר. הוא לא יודע שזה בן דוד שלי שמוכר אותם, שזה אוזניות לא טובות, הוא לא יודע שזה אינטרס שלי שהוא יקנה אותם. אני מכשיל אותו. ע"פ הפשט המצווה מדברת על עיוור פיזי אבל חז"ל פירשו את זה בצורה מופשטת. עיוור לכל דבר גם אם זה לא עיוורות פיזית. אז לכן זה דברים שמסורים ללב, אף אחד אי פעם לא יוכל להוכיח לך. ולכן יש את התוספת הזו כדי שלא נעשה זאת.

מצוות 4 ו-5 נכנסות לקטגוריה של שכר. שכר זה לא בדיוק טעם אבל זה כן יכול להתפרש לטעם. כלומר, זה לא טעם במובן פנימי שיש תועלת במצווה עצמה אלא מביטחים לך משהו חיצוני. אתה תעשה את זה ותקבל שכר. על פי הפשט זה נראה שבתוך עשיית המצוות הללו אין שום דבר אבל מתגמלים אותך עליה.

מצווה 4: "כִּבֶּד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמֶּךָ לְמַעַן יָאָרְכֶךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר ה' א-לֹקֶיךָ נָתַן לָךְ "

יש כאן הבטחת שכר. אם אתה מכבד את ההורים שלך, תקבל אריכות ימים בתור שכר. * הרחבה על עוד מצווה שהשכר עליה היא אריכות ימים: **שילוח הקן** – אם אתה רוצה לקחת ביצים מציפור טהורה, אתה יכול לקחת ביצים אבל לפני כן צריך לגרש את האם שלא תראה שאתה לוקח את הביצים. השכר על מצווה זו היא אריכות ימים.

מצווה 5: "וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ שִׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹתֵי אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת-ה' א-לֹקֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֶּר-אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפַּת דָּגָנְךָ וְתִירֶשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ". המודגש הוא השכר. אם נעשה את המצווה הזו ישנה הבטחה על שכר. זה עושה איזשהי תוספת ועדיין לא טעמי מצוות.

מצווה 6: "אל-תִּשְׁקֹצוּ אֶת-נִפְשֵׁיכֶם בְּכָל-הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם. כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדְשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת-נִפְשֵׁיכֶם בְּכָל-הַשָּׂרֵץ הָרִמֵּשׁ עַל-הָאָרֶץ".

פה כבר מדובר בטעמי מצוות אבל הטעם לא מובן. אנחנו מבינים שצריכים להיות קדושים. אנחנו מחקים את אלוהים – הוא קדוש אז גם אתה תהיה קדוש. ואיך אנחנו עושים זאת? על ידי זה שאנחנו לא אוכלים דברים מסוימים. מה הקשר הקדושה וההתעלות למה שאני אוכל?

יש טעם של המצווה אבל אנחנו לא לגמרי מבינים אותו. למצווה זו יש טעם (מזהים לפי המילה כי) כי קדוש אני אז אל תאכלו את השרצים.

אבל אנחנו לא מבינים מה הקשר, למה זה גורם? זה מסוג המצוות שאנחנו לא מבינים את הרציונל, הקשר לא ברור לנו.

מצווה 7: "רַק חֶזֶק לְבָבְךָ אֲכַל הָדָם כִּי הָדָם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא-תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם-הַבֶּשֶׂר"

זו כבר מצווה שהטעם בה מובן. יש מגבלה על אכילת בשר. האדם הראשון, ע"פ הסיפור בתורה לא אכל בשר. אכילת הבשר על פי פשט המקראות "כל רמס אשר הוא חי (בעלי חיים שנמצאים על האדמה) לכם יהיה לאוכלה כירק עשב נתתי לכם את כל". בפרשת נוח יש מגבלה: בשר בנפשו דמו לא תאכל. יש איזשהו עניין עם דם ונפש. שם זה אומנם מתפרש אחרת אבל אחר כך זה נכנס לדיני הכשרות של היהדות: "רק חֶזֶק לְבָבְךָ אֲכַל הָדָם כִּי הָדָם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא-תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם-הַבֶּשֶׂר". כלומר, יש איזשהו פגם כנראה שההיתר לאכול בשר הוא מבטא פגם, ירידה. האדם הראשון הרי מותר היה לו לאכול רק מן הצומח. פעם ראשונה שמותר אכילת בשר זה אצל נוח. וכולם, כל הפרשנים וגם הקבלה מסבירה את זה שכתוב שם נפילה. אכילת בשר זה סוג של נפילה. אנחנו צריכים להיות מודעים לזה. אנחנו אוכלים בעלי חיים שיש להם נפש אז לפחות תנקה את כל הבשר מהחיות שלו, שיהיה כמה שיותר קרוב לחפץ, למשהו שאין בו חיים. אז יש מגבלה להחיות בשר. בפועל אנחנו אוכלים את המת אין מה לייפות אבל לפחות בתודעה שלך תרחיק את זה כמה שיותר מהעניין של לאכול חיים. יש כאן הנמקה.

מצוות 8-10 אלה עובי הקורה של טעמי מצוות. אלה מצוות שניתנו לזכר משהו. תעשה כך וכך כדי שתזכור משהו, זה יזכיר לך משהו. זה יזכיר לך משהו חשוב שהתורה והיהדות לא רוצה שתשכח את זה. והביצוע יזכיר לך את זה. זה מאוד מובן – מצוות זיכרון. לפעמים זה טענה שזה מזכיר לך משהו (כמו מצווה מספר 8) ולפעמים אתה גם יכול להבין למה זה מזכיר לך את המשהו.

*** מצוות 9 ו-10 מובנות, מצווה 8 לא מובנת כ"כ**

מצווה 8: "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתּוּרֻ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם"

מצוות ציצית – זו מצווה שחלה רק על הגברים. כי יש לנו כלל שמצוות שהן חלות רק בתקופה מסוימות, נשים פטורות. ציצית שמים רק ביום ולכן נשים פטורות.

על כל פנים יש פה משהו ייחודי שהתורה מבטיחה לנו. אבל אנחנו לא יודעים איך זה עובד. ברגע שאני רואה את הפתיל תכלת. ומה קורה שאני רואה את הפתיל תכלת? וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם..

א. אנחנו נזכור את כל המצוות.

ב. מנבט את העיניים שלו. – **לשאול את מאיר**

איך דווקא הציצית היא זו שמזכירה לך את כל מצוות ה'?

חכמים מנסים להתמודד עם זה והם אומרים שציצית בגימטריה זה 600 ותוסיף 8 חוטים ו-5 קשרים – אז זה מגיע ל-13. אז ציצית בגימטריה 600 ו-13 אז ביחד 631 – תרי"ג מצוות. הציצית רומזת על תרי"ג מצוות בשם שלהם. אז כנראה בעקבות זה שאנחנו רואים את הציצית אנחנו זוכרים את כל מצוות ה'.

דבר נוסף שהציצית גורמת לנו וזה כבר יותר מובן – הן מצילות את האדם מהעבירה. מה הכוונה?

ה-עבירה בה הידיעה בתורה? עבירות בתחום המיני. כשחז"ל אומרים העבירה ולא מפרטים אז הם מתכוונים לסוג עבירה בתחום המיני. לציצית יש גם סגולה. היא מצילה מפני עבירות בתחום מאוד מסוים – בתחום העריות. היא מצילה ויש בזה היגיון: "לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". היא עוזרת לנו לא לתור אחרי זה ולא ללכת עם זה עד הסוף. מה ההיגיון? הציצית נמצאת על הבגד. באיזשהו שלב נתקלים בה כשניגשים

לאותה העבירה. אז יש בזה היגיון מסוים. זה עשוי להציל אותך מההעבירה. החלק של "לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" זה כן סוג של סגולה אבל זו סגולה מנומקת כזו ויש רציונל למה זה הגיוני שדווקא מצוות ציצית מצילה כי היא קשורה לבגדים.

מצווה 9: "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל-יָדְךָ וּלְזָכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְיָד תִּזְקֶה הוֹצֵאָה ה' מִמִּצְרַיִם"

תפילין – מה כתוב בתפילין? יש שם פרשיות שמזכירות לנו את יציאת מצרים. כתוב בהם זכר ליציאת מצרים. אז הנה אני מבין "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל-יָדְךָ וּלְזָכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ (אומרים את המילה זיכרון במפורש) לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְיָד תִּזְקֶה הוֹצֵאָה ה' מִמִּצְרַיִם".

אתה קושר לך את הפרשות האלה בעטיפה, בריבוע שחור אבל הפרשות הן שם. זה פרשות בתורה כתובות על קלף, מוזכרת בה את יציאת מצרים. אז הנה זה נורא חשוב, אל תשכח את יציאת מצרים. זה דבר שאדם אמור לזכור כל הדבר, זה משהו שמאוד חשוב ביהדות.

שימו לב בשיר דיינו שאנחנו שרים בפסח, הכל דיינו שם. "אילו נתן לנו את התורה ולא הביא לנו את ארץ ישראל, דיינו" היינו מסתפקים בזה. דבר אחד הוא לא דיינו, הדבר היחד שהוא לא דיינו, לא כתוב אילו לא הוציאנו ממצרים דיינו, זה לא כתוב. זה הבסיס, יציאת מצרים חייבת להיות. כל השאר בביכול היינו מסתדרים בלי זה, אך יציאת מצרים זה מאוד בסיסי ביהדות אז אתה אמור לזכור את זה. זה קרה לפני המון שנים, דברים שלא חוונו אותם שוכחים אותם אבל את יציאת מצרים לא רוצים שתשכח, אז תקשור לך את זה על הראש, תשים לך את זה על היד כדי שלא תשכח. אז זה מובן, זה מצווה שמכוונת לזיכרון.

אותו עיקרון זו מצווה 10.

מצווה 10: "וְשָׁמְרוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הַשְּׁבֻטָּה לַעֲשׂוֹת אֶת-הַשְּׁבֻטָּה לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם. בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעֹלָם כִּי-שִׁשַּׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֹשׁ"

הסבר: מצוות השבת היא אחת המצוות הבוודדות שיש בה כמה טעמים. גם שבת מנומקת כזכר לבריאת עולם, זכר ליציאת מצרים כי שם היינו עבדים ולא יכלנו לשבות ביום השביעי. כאן דווקא מדובר על בריאת העולם. אנחנו משחזרים על דרך שמאוד נפוצה בדתות בכלל. אנחנו מחקים את אלוקים בביכול. הוא נח ביום השביעי וגם אנחנו נחים ביום השביעי. ובזה אנחנו זוכרים איזשהו יסוד מוסד ביהדות: שה' בורא עולם. אז אנחנו זוכרים את בריאת העולם לכן יש כאן זכירה. וזה מובן.

מצווה 11: "וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַה' א-לֹקֶיךָ לֹא-תַעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ-וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ-וַאֲמָתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל-בְּהֶמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ"

הסבר: זה דברים מובנים מאליהם. אני מבין, אני לא עושה מלאכה כדי לנוח. ומי עוד ינוח? כל מי שאני מצווה על אי עשיית המלאכה שלו – אישתי, הבנים שלי, עבדים שלי (גם אם הוא לא יהודי אבל כל עוד הוא עובד אצלי אז אסור להטיל עליו מלאכה בשבת). שבת זה דבר מאוד יוצא דופן. זה המצאה של היהדות שבמחזור השבועי, יום אחד ננוח. יש האשמות גדולות כנגד יהודים שהם עצלנים (שביעית מהחיים שלהם הם נחים). אז יש לנו מקור שאנחנו מפרנים מנוחה לכל מי שבא במחיצתנו וזה מגובה "ויונח ביום השביעי וינפש", זה מגובה אצלנו תיאולוגית.

מצווה 12: "לֹא-תִטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תִכִּיר פָּנִים וְלֹא-תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינֶי חֲכָמִים וַיִּסְלַף דְּבַרִּי צְדִיקִים"

הסבר: זהו מצווה שהטעם בה נראה לנו קצת מיותר. אם התורה מתקמצנת עם טעמי מצוות ולא נותנת הרבה טעמי מצוות. אז למה דווקא כאן צריך לתת טעם? לא תיקח שוחד. למה כי השוחד יעוור עיני חכמים ויסלק דברי צדיקים. כאילו אני לא יודע את זה, ברור שאם נותנים לך כסף תמורת שיפוט מקל. אז למרות שאתה אומר לעצמך שזה לא ישפיע עלי, אז ברור שזה משפיע עלי.

מעניין מאוד למה התורה אומרת מה הסיבה, היא אמירה שהיו מבינים גם ככה אז למה צריך להוסיף טעם? (אין תשובה לזה). העיקר הדברים הלא ברורים כמו למה לא לאכול בשר וחלב היא לא אומרת לי, אבל כן נותנת לי טעם למצווה שהיא מובנת מאליה.

שיעור 5

מצווה 13: "שִׁפְךָ דָם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ כִּי בְצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם"

הסבר: מצווה זו ניתנה סמוך למצווה 7. היה פעם אחד פאנט שביקר בכל מיני ארצות ועשה המון רעש צמחוני שמבחינתו לאכול בעלי חיים זה רצח. אנחנו לא חושבים ככה אבל יש אפשרות למחשבה כזו. אם אתה כבר יכול להרוג בעלי חיים (בתורה נתנה לנו רשות בפרשת נוח) אז אולי הצעד הבא שאדם יכול לחשוב עליו זה להרוג בעלי חיים ולקחת את העור כדי לעשות נעלי עור. וככל שהאדם מתקדם אז המחשבה היא לא כ"כ רחוקה שאפשר להרוג גם בני אדם לצורך אישי. אז אולי זה קיצוני אבל מדברים לפני אלפי שנים על הריגת בני אדם. אולי שניתנה התורה להרוג חי אז אולי יהיו אנשים פזיזים וילכו עם זה הלאה לפי הצרכים שלהם ויהרגו אנשים. לכן, מיד אחרי הפסוק של מצווה 7 שאוסר "בשר בבשרו דמו לא תאכלו" אז שמו את מצווה 13 "שִׁפְךָ דָם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ כִּי בְצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם" – כל ההיתר שניתן לבעלי חיים לא ניתן לבני אדם. האיסור במקומו עומד.

הנמקה: כי בצלם אלוהים עשה את האדם – זה לא גישה הומניסטית שאומרת שאסור להרוג בני אדם באשר בני אדם. כלומר, אסור בגלל שהם בני אדם. אלא אסור להרוג בני אדם כי הם מצלם אלוהים. זה עוצר את הרצח לא מסיבות הומניות אלא יש לזה השלכות אחרות. אנחנו נבראנו מצלם אלוהים ולכן זו הסיבה שלפי מצווה זו אסור להרוג בני אדם.

מצווה 14 – מדלגים

מצווה 15: "בַּסֶּכֶת תִּשְׁבּוּ שְׁבַעַת יָמִים כָּל-הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַסֶּכֶת. לְמַעַן יָדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"

הסבר: ישנה מחלוקת בהלכה האם מצוות צריכות כוונה. זו מחלוקת שלא נפסקה בתלמוד. בתלמוד יש שני צדדים ואף אחד מהצדדים לא ניצח. אחרי התלמוד בתקופת הראשונים והשלחון הערוך נפסק כי מצוות צריכות כוונה. תמיד יש דיון מה צריך לעשות ואם לא עושים בדיוק ככה אז צריך לבדוק אם האדם יצא מיד חובה. אז נכון נפסק כי הלכות צריכות כוונה, אך אם לא התכוונת אז לא צריך לחזור על המצווה שוב. זה סוג של פילוסופיה שאומרת שעל ידי זה שאתה עושה את המצווה, המצווה תכונן אותך גם אם לא התכוונת. החשיבה הזו גם עומדת מאחורי החבדניקים ששואלים אנשים אם הם רוצים להניח תפילין למרות שחלקם לא מתכוונים בכלל בעשיית המצווה (חילוניים), בעיני החב"דניקים, עצם זה שהם מנילים תפילין ומקיימים מצווה זה מספיק גם אם אין כוונה. המצווה כבר תראה להם את הדרך.

היוצא דופן היחידי זו מצווה מספר 13 – המצווה של לשבת בסוכות בסוכה ולברך. כאשר בנאדם מתיישב בחג הסוכות והוא מברך הוא צריך להתכוון לא רק שהוא עושה מצווה, כמו בשאר המצוות, הוא צריך גם להפנים או לתאר לעצמו שהוא מתיישב כאן למען איזשהו תוכן מסוים. איזה תוכן? "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוצאתי אותם מארץ מצרים"

בכל המצוות האחרות שגם שם הייתה מחלוקת אם מצווה צריכה כוונה. המחלוקת שם אומרת שהעיקר זה העשייה וזה בסוף ישפיע עליך אבל בסוף קבענו שמצווה צריכה כוונה פורמלית (כוונה ללא תוכן אלא שאני מתכוון לעשות מצווה) אבל במצוות סוכה יש עוד מדרגה. מעבר לזה שאני אמור להתכוון שעכשיו אני עושה מצווה, אני צריך להתכוון גם לתוכן. למה? כי לא כתוב סתם כי בסוכות הושבתי אלא כתוב למען יידעו דורותיכם. יש פה מקרה ייחודי.

**** יש מחלוקת מה זה הסוכות האלה – סוכות מלשון סכך (לסכך – להצל). ישנן 2 דעות בגמרא.**

1. סוכות ממש – שבני ישראל יצאו ממצרים הם מצאו סוכות (כמו שאנחנו מכירים) – מבנה.
2. ענני כבוד – זה נקרא גם סוכות. ה' הושיב או הוביל את בני ישראל תחת עננים שעשו לבני ישראל צל. הדעה השנייה יותר הגיונית כי בני ישראל הלכו במדבר אז הם לא יסחבו את הסוכות איתם פיזית. אבל זה בתחום הדעות והאמונות בדברים כאלה לא פוסקים הלכה.

מצווה 16: "רק לא-ירבה-לו סוסים ולא-ישיב את-העם מצרימה למען הרבות סוס וְה' אָמַר לָכֶם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד. וְלֹא יִרְבֶּה-לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוּר לִבּוֹ וְכִסְף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה-לוֹ מְאֹד"

הסבר: מצווה ייחודית למלכי ישראל. יש כל מיני קבוצות בעם שיש להם מצוות מיוחדות: לכהנים, ללוויים, למלכים, לנשים, לגברים – כל קבוצה יש לה מצוות הייחודיות לה.

המלך הוא בסכנה יותר מאדם רגיל שיסור ליבו. אם אתה מטאטא רחובות אז אתה ענו (צנוע) אבל אם אתה משה רבנו אז להיות גם משה רבנו וגם ענו זה לא הולך ברגל.

משה רבנו ידע שהוא משה רבנו, אז במצב הזה להיות ענו זה קשה – אתה יודע שאתה בחיר האנושות. הוא נבחר על ידי הקדוש ברוך הוא להיות בחיר האנושות אז לכן דווקא אצלו צריך שהוא יהיה ענו יותר מכל אדם אחר על פני האדמה.

בהקשר זה רק הפוך מלכי ישראל היו מוגבלים תחת החוקה, תחת היהדות. הרי זה דבר שלא קיים בעולם העתיק. זה התחיל להיות באנגליה שהמלך והמלכה הם מתחת לחוקה. אבל עד אז במזרח הקדום המלך היה גם מחוקק, הוא היה מעל החוקה. לכן מלכי ישראל מרדו הרבה ועבדו עבודה זרה. הם רצו להתנער מהתורה שמגבילה אותם במלכותם. הם הסתכלו ימינה שמאלה למלכים אחרים וראו שהם לא צריכים להתחשב בכולם. לעומת זאת מלך ישראל לא יכול לעשות מה שהוא רוצה, הוא מוגבל על ידי החוקה וזה דבר ייחודי ליהדות (למרות שמבחינת המלך זה משהו שלילי). לכן למלכים בישראל היו גם חוקים נוספים. בין היתר היה את החוק: "רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וְה' אָמַר לָכֶם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוּר לִבּוֹ וְכִסְף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד".

מלך ישראל מוגבל בסוסים כדי שלא יחזיר את בני ישראל למצריים - מלך שהיה לו הרבה סוסים נחשב חזק ושואלים למה כי הסוסים המובחרים ביותר נמצאים במצרים ולא רוצים שישלחו יהודים לשבת שם לצורכי עסקים כלומר עיקר המצווה זה לא לחזור למצרים ולא להרבות סוסים ואז התורה אומרת אל תרבה סוסים כדי שלא תחזור למצרים יש סייג כדי להגן על המצווה האמיתית - לא לחזור למצריים.

"לא ירבה לו נשים שלא יטה לבבו" אסור לו יותר מ-18 נשים כי ברור לתורה שיש נישואים דיפלומטיים וזה נישואים שהגיוור של אותם נשים הוא לא שלם כדי שלא ילמדו אותו לעבוד עבודה זרה לכן המלך לא ירבה לו נשים. יש כאן מצווה שנועדה להגן על מצווה אחרת – שלא יסור לבבו.

מקורות חז"ל

נעבור למקורות של חז"ל, אנשי התלמוד. גם הם לא מאוד נלחצים מהעניין של טעמי מצוות. אבל על כל פנים אנחנו רואים איזשהי הרחבה של היריעה. חז"ל גם לא משנים את התמונה באופן דרמטי. הם לא מוטרדים מטעמי מצוות.

רוב הדיון בתלמוד הם דנים בטכניקה: איך לקיים, מתי לקיים, מתי חל החיוב, אם זה חל על כולם או רק על גברים. כלומר הם לומדים טכניקה.

טעמי מצוות אצל חז"ל מדבר בכלל על מרכזיות המצוות ביהדות. וחשיבותן של המצוות באה לידי ביטוי במקורות 1-5.

1. במדבר רבה פרשה יז ד"ה ה ועשו להם

(תהלים צז) אור זרוע לצדיק וגו' (ישעיהו מב) ה' חפץ למען צדקו זרע הקב"ה את התורה ואת המצוות להנחילים לישראל לחיי העוה"ב ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל יצא לחרוש (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור, לזרוע (שם/דברים כ"ב) לא תזרע כרמך לקצור (שם/דברים כד) כי תקצור קצירך, לש (במדבר טו) ראשית עריסותיכם חלה שחט ונתן לכהן הזרוע והלחיים, קן צפור שלוח הקן, בחיה ובעופות

ושחט את דמו וכסהו בעפר, נטע (ויקרא יט) וערלתם ערלתו את פריו, קבר מת (דברים יד) לא תתגודדו, מגלח שער (ויקרא יט) לא תקיפו, בנה בית ועשית מעקה וכתבתם על מזוזות נתכסה בטלית ועשו להם ציצית.

הסבר: התורה מתערבת לנו והעולם שאנחנו חיים בו זה עולם של מצוות ע"פ חז"ל. זה בולט לעין שהדת שלנו משתלטת לנו על החיים ונכנסת לדברים שאנחנו עושים ביומיום שלנו, ובעצם לכל דבר כמעט שאנחנו עושים.

אור זרוע לצדיק – פסוק בתהילים שאומרים אותו כמה פעמים ביום כיפור. בנוסף יש פסוק בישעיהו – "ה' חפץ למען צדקו זרע הקב"ה את התורה ואת המצוות להנחילם לישראל לחיי העוה"ב ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצווה לישראל". הדבר היחיד שמקשר בין הפסוקים האלה זה המילה צדיק. על כל פנים לומדים מזה חכמים במדרש שהקדוש ברוך הוא נתן את התורה, יש לנו הרבה מצוות ואי אפשר להתעלם מזה. הקדוש ברוך הוא זרע את התורה, את המצוות. אנחנו עושים עבודה ומקבלים על זה שכר. וניתן לראות את המצוות כמעט בכל דבר שאנחנו עושים זה בחיי היומיום שלנו. משפט המחץ – "ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצווה לישראל" – התורה נכנסת לך לכל מנהג. התורה הכוונה -המצוות. הקדוש ברוך הוא זרע את מצוותיו בכל פינה. היהדות נכנסת לנו לצלחת ונכנסת אפילו לחדר המיתות. איפה היא לא נמצאת? במתים. כשאתה מת שם יש כללים אחרים.

דוגמאות:

- לחרוש- "לא תחרוש בשור וחמור"
- לזרוע – "לא תזרע כרמך לקצור כי תקצור קצירך.."
- לישת בצק – "ראשית עריסותיכם חלה" – כשמכינים חלה צריך לעשות קודם לכן הפרשת חלה.
- שחט – "שחט ונתן לכהן הזרוע והלחיים" – כל שחיטה צריך להעביר לכהן את הזרוע והלחיים של החיה.
- קן הציפור – "קן צפור שלוח הקן" - אם רוצים לקחת את הביצים צריך לשלח את האם מהקן ורק אז לקחת את הביתה.
- בחיה ובעופות – "בחיה ובעופות ושחט את דמו וכסהו בעפר" – צריך לכסות את הדם של החיה בעפר (של עופות ולא של בהמות. עופות זה חיה לא מבויתת ובהמות זו חיה מבויתת)
- נטע – "וערלתם ערלתו את פריו" – אתה לא יכול לאכול מיד את הפירות. שנה ראשונה, שנייה ושלישית זה נקרא עורלה ואי אפשר לאכול את הפרי. בשנה רביעית צריך לתת את הפירות לבית מקדש ומשנה חמישית והלאה אפשר לאכול את פירות העץ באופן חופשי.
- קבר מת – "לא תתגודדו" – לא לפצוע את הגוף בשריטה או בחבורה לאות אבל על המת.
- מגלח שיער – "לא תקיפו" – לגברים אסור להקיף את פאת ראשיכם. אי אפשר לעשות תסרוקת מעל האוזניים.
- בנה בית – "ועשית מעקה" – צריך לעשות מעשה בבית כדי שאנשים לא יפלו (יש סיבה)
- מזוזה – "וכתבתם על מזוזות" – בכל בית יהודי צריך לשים מזוזה.
- טלית – "נתכסה בטלית ועשו להם ציצית" – למשהו עם ארבע פינות צריך שיהיה על זה ציצית.

זה היה הדגמה שהקדוש ברוך הוא לא עשה דברים בלי לתת להם מצווה.

שיעור 6

2. תלמוד בבלי מסכת מכות דף כג עמוד ב -- דף כד עמוד א

דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם. אמר רב המנונא: מאי קרא? +דברים ל"ג+ תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.

הסבר: מקור זה, כמו המקור הראשון, מביע בצורה דומה שהתורה זה כלל המצוות. רבי שמלאי (היה מהאמוראים) הוא הראשון שאומר שיש 613 מצוות שנאמרו למשה: 365 מצוות על החיים במעגל השנים (ימות החמה) ו- 248 מצוות כנגד איבריו של האדם.

שס"ה + רמ"ח ביחד זה תרי"ג מצוות ($365 + 248 = 613$) אבל תורה בגימטריה זה תרי"א (611 מצוות).

חז"ל מחפשים בתורה את תרי"ג המצוות כי תורה זה תרי"א ולכן חסרים לנו עוד 2 מצוות. הרי אנחנו אומרים שליהדות יש תרי"ג מצוות (613).

אמר רבי המנונא:

- "אנוכי ולא יהיה לך" - אלה שני הדיברות הראשונות. אלה שני מצוות אשר ניתנו על ידי ה' ולא על ידי משה.
- שאר המצוות "תורה ציווה לנו משה" - כל שאר המצוות ציווה לנו משה רבנו והנה הגענו לתרי"ג מצוות. עכשיו ניתן לומר שתורה זה תרי"ג מצוות. המצוות בתורה תפורות על הגוף שלנו (נגד רמ"ח אברי הגוף) וזה גם תפור על המציאות הזמנית שלנו שאנחנו חיים במעגל השנה (365 מצוות).

3. רש"י מסכת מכות דף כג עמוד ב

רמ"ח מצות עשה - דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה.

שס"ה [מצות] לא תעשה - שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור. - כל יום מזהירים אותו.

הסבר: רש"י מפרש רמ"ח מצוות עשה, שהגוף משתוקק לעשות אותם ואילו שס"ה שלא תעשה שכל הזמן מזהירים אותנו מהם. כלומר, הגוף שלנו זועק מצוות, הקיום הזמני שלנו זועק מצוות. כלומר מצוות זה משהו הוליסטי שבדיוק מותאם לנו.

4. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מג עמוד ב

ת"ר: חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות, תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן, ועליהן אמר דוד: +תהלים קי"ט+ שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך; ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר: אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה! וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו, לאחר שיצא, אמר עליה שירה, שנאמר: +תהלים י"ב+ למנצח על השמינית מזמור לדוד, על מילה שניתנה בשמיני. רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא, שנאמר: +קהלת ד' + והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ואומר: +תהלים ל"ד+ חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

הסבר: חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות - כל העולם סובב מצוות. יש 7 מצוות שאנחנו מקבלים אותם מיום היוולדנו. המדרש אומר אני מהלל אותך על 7 דברים: תפילין אחד (במניחים על הראש), תפילין שתיים (שמניחים על הזרועות), ציצית (4 פעמים כי זה 4 פינות לציצית) ומזוזה. ביחד 7 פעמים.

פאניקה שדוד המלך נכנס אליה: "ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר: אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה! וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו, לאחר שיצא, אמר עליה שירה, שנאמר" - מסופר על דוד המלך והוא הרגיש ערום והיה לחוץ על זה שלא היה עליו מצוון ואז הוא ראה את ברית המילה. זה בא ומלמד אותנו שגם המלך היה משועבד למצוות. ** המצווה השמינית היא המילה (ברית מילה).

זה בא להראות שבלי מצוות אנחנו לא קיימים ותמיד יש מצווה עליי. דיברנו על זה בתחילת הקורס שמצווה יש לה עוד סגולה. המצווה מצביעה על המצווה. אם אני מסתובב כל הזמן בתודעה של מצווה אני מסתובב בדיעה שיש גם מצווה.

אמירה שמראה לנו את המרכזיות של המצוות – "כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא, שנאמר: והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ואומר: חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם".

5. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד א

אמר רבי חנינא: גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. אמר רב יוסף: מריש ה"א, מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י, דאמר: סומא פטור מן המצוות, עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקידנא והא עבידנא, השתא דשמעיתא להא דא"ר חנינא: גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה, מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה, עבידנא יומא טבא לרבנן.

הסבר: מי שעושה מעשה טוב בלי שציוו עליו על פניו הוא אדם ברמה יותר גבוהה כי הוא עשה מעצמו. אז כאן כתוב שהרמב"ם מחלק את זה: הרמב"ם אומר שהאמירה של רבי חנינא אם משהו שעושה על סמך ציווי הוא גדול יותר ממשהו שעושה את זה על סמך רצונו החופשי זה לא נכון על כל המצוות לפי הרמב"ם. אם משהו עושה את המצוות רק שהוא מתחבר, רק כי הוא מרגיש שהוא רוצה להניח תפילין ומחר הוא ירגיש שלא בא לו. אזי במקרה כזה אם אתה שומר שבת בגלל שאתה מצווה אז זה יותר גדול מאשר מרצון החופשי ללא ציווי.

סיפור: הרב יוסף היה סומא (עיוור). הייתה דעה שעיוור פטור מהמצוות. (לא מהכל אבל נגיד תפילין, ציצית, כשרות הוא היה פטור). הרב יוסף היה עיוור והוא קיים מצוות והוא היה מאוד גאה בעצמו כי הוא לא מצווה אבל הוא עדיין מקיים את המצוות 'תראו איזה רמה אני'. הוא היה שמח עד שהוא שמע את התפיסה שגדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה ואז הוא אמר טוב אני בעצם מצדד בתפיסה שעיוורים גם מצויים. **בהתחלה שמחתי מאוד על התפיסה שעיוור לא מצווה כי חשבתי שמי שעושה בהתנדבות הוא ברמה יותר גבוהה, עכשיו כשאני שומע שגדול דווקא המצווה מעושה מרצון. אז עכשיו את התפיסה הקודמת אני לא אוהב, אני אוהב יותר את התפיסה שגם עיוורים מצויים כי גדול מצווה מעושה מרצון. כלומר, הציווי מעצב את האישיות שלנו.

המצוות הם חוקים. הרי מה שמאפיין את החוקים זה עשה ולא תעשה. למצוות אלה יש סנקציה אם אתה לא עושה (סנקציה לפחות על הנייר). אז יש לנו קודם כל חיוב (ציוויים) ויש לנו סנקציות. כלומר יש לנו חוקים דתיים וכדי לנהל את כל המערכת הזו צריך כללים. הרי בחוקים, חוק א' יכול לסתור את חוק ב'. ברגע שיש הרבה חוקים, צריך לדעת לנהל את המערכת.

איך עושים את זה? קודם נעשה חלוקה לקטגוריות. המצוות הן לא מקשה אחת. **הדבר הבסיסי ביותר זה לקבוע מתוך כל הציוויים שיש לנו בתורה, מהי המצווה לשעתה ומהי מצווה לדורות.**

קביעה מהי מצווה לשעתה ומהי מצווה לדורות:

לפעמים קשה לנו להבחין בין מצוות לשעתה ומצוות לדורות. ישנן מצוות שקל להבחין כמו בין סוגי המצוות. למשל אברהם אבינו הצטווה לעקוד את יצחק. זוהי מצווה לשעתה ולא לדורות. זוהי מצווה חד פעמית. אבל לפעמים יש מצוות שאנחנו לא יודעים בדיוק להגיד אם זו מצווה לשעתה או לדורות. למשל, קורבן פסח. ביציאת מצרים אכלו את הקורבן בצורה מאוד מסוימת (עם מקלות בידים וכו'). זוהי מצווה כדי לסמן את ההיכון ליציאה ולכן המקל ביד. אז בעיקרון מצווה זו נתפסת כמצווה שניתנה בשעתה ולא לדורות. אך זוהי כן מצווה לדורות רק שלא חייבים להתלבש באותו האופן.

בנוסף יש לנו **הבחנה בין מצוות דאורייתא שהן מצוות מן התורה למצוות דרבנן שזה מצוות שחכמים נתנו לנו** (כמו הדלת נרות שבת, קידוש, הדלקת נרות חנוכה וכו'). הבחנה בין מצוות דאורייתא למצוות דרבנן חשובה לכל מיני סוגיות. למשל **דיני ספקות**. הברכות שאנחנו מברכים היום, כל הברכות חוץ מאחת הן ברכות שחכמים קבעו לנו אותם. יש ברכה אחת שהיא מן התורה: ברכת המזון שמברכים אחרי שאכלנו לחם. זו ברכה שהיא מן התורה. לפעמים אנחנו לא זוכרים אם ברכנו או לא. אז יש לנו דיני ספקות. זה מציאות אנושית מצויה וחכמים דיברו על זה. ברכות שחכמים נתנו, במידה ואתה לא זוכר אם ברכת או לא, לא חוזרים על הברכה. לעומת זאת ברכה מן התורה, ברכת המזון. במידה ואתה לא זוכר אם ברכת או לא אזי אתה מברך שוב.

הבחנה נוספת בין המצוות – **עבירות**:

רוב העונשים שכתובים על הנייר זה משמעותי. אבל גם יש סוגים שונים של עוברי עבירה: ישנם אנשים שעוברים עבירה במזיד, בכוונה. ויש אנשים שעוברים עבירה בשוגג, לא שם לב לזה והתנהג ברשלנות. ויש גם עוברי עבירות באונס, כלומר כאלה שלא יכלו לדעת הם עוברים עבירה. אנשים שעברו עבירה באונס הם פטורים מעונש. אלה שלושה מצבים של עבירות שאדם יכול לעבור.

הבחנה מאוד חשובה וידועה לגבי **מצוות בין אדם למקום לבין מצוות בין אדם לחברו**. על עבירות בן אדם למקום יום הכיפורים מכפר. לעומת זאת, על עבירות בין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו. זה אחד הדברים שמבדילים את היהדות מהנצרות (הנצרות מוחלת גם על עוונות של בנאדם לחברו לעומת היהדות שאפילו הקדוש ברוך הוא לא מכפר על עבירות בין אדם לחברו)

ישנו חוק שאומר במצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות.

ולכן בעקבות חוק זה נשים פטורות ממצוות תפילין וכו'. יש לנו כלל כזה בניהול המערכת הדתית. רק במצוות עשה שהזמן הוא פקטור יש הבחנה בין נשים לגברים. אך זה כלל מאוד חלש. אם יש כלל אחר שמתנגש עם כלל זה, אזי הכלל הזה נסוג.

דוגמאות לנסיגת הכלל שנשים פטורות במצוות עשה שהזמן גרמן:

- נשים חייבות לאכול מצה בפסח. למה חייבות הרי זה מצוות עשה שהזמן גרמן (רק בפסח) אז למה אישה חייבת בכל זאת? כי יש לנו כלל שגם הנשים ניצלו ביציאת מצרים. אז על כך הזה שהן היו באותו הנס (יציאת מצרים), הן היו באותו התרחשות היסטורית. בגלל שהמצווה ניתנה אז הכלל שמצוות עשה שהזמן גרמן שאישה פטורה אז הכלל נסוג ולכן אישה מחוייבת לאכול מצה בפסח.
- איסור מלאכה בשבת זה מצווה לא תעשה ולכן נשים לא פטורות. הבחנה יש לנו רק במצוות עשה. למשל קידוש נשים חייבות בקידוש. למה חייבות הרי זה מצוות עשה שהזמן גרמן? כי יש עוד כלל שהוא כלל אחר שבגללו אישה חייבת. יש כלל אחר "שמור וזכור בדיבור אחד" – עשרת הדיברות שבהן אנחנו מצווים על מצוות שבת כתובים פעמיים (בספר שמות ובפרשת ויתחנן). פעם כתוב שמור את יום השבת ופעם כתוב זכור את יום השבת. עכשיו יש בעיה זה נאמר פעם אחת, בפעם השנייה זה חזרה. אז פעם זה מופיע באורגניל ובפעם השנייה משה חוזר על הדברים. נקודה בעייתית נוספת: שמור נתפס כמצוות אל תעשה (הישמר לך פן) וזכור נתפס כמצוות עשה. עכשיו שוב בשבת יש לנו מצוות עשה קידוש ומצוות לא תעשה מלאכה. **אומרים חכמים שהכוונה זה שזה כרוך ביחד אחד הולך עם השני** – נאמר בדיבור אחד – במצוות שבת מצוות עשה ולא תעשה באים ביחד. הקדוש ברוך הוא כך אותם ביחד זה בלתי נפרד אי אפשר להפריד. **ולכן כל מי שחייב לאחד מהם חייב גם בשני כי אי אפשר להפריד ביניהם**. נשים חייבות בשמור כי זה מצוות אל תעשה ולכן הן מחוייבות גם במצוות עשה בשבת למרות שהזמן גרמן – בשבת נשים חייבות בכל המצוות גם עשה וגם אל תעשה. כל מי שחייב בשמור חייב גם בזכור כי הם נאמרו בדיבור אחד אין מה לעשות. אז זה כלל שמתגבר על הכלל שנשים פטורות על מצוות שהזמן גרמן.

****** כל פעם שהכלל שקיים שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן אז כל פעם שזה נתקל בכלל אחר הוא נסוג.

הבחנה נוספת שכבר נוגעת בטעמי מצוות, **הבחנה בין חוקים ומשפטים** - חוקים זה מצוות שאנחנו לא מבינים אותם כל כך ומשפטים אלו מצוות אנחנו כן מבינים אותם. מטבע הדברים המשפטים יהיו מצוות בין האדם לחברו כי זה כולנו מבינים ורוב החוקים יהיו בין האדם למקום (כמו מה לאכול ומה לא לאכול) – נרחיב על זה יותר מאוחר.

שיעור 7

רקע למקור 6:

יש לחכמים גישה שיויונית לגבי מצוות עשה. דוגמה לכך מן ההלכה: "**העוסק במצוות פטור מן המצווה**". זהו כלל הלכתי. תמיד בהלכה מביאים את דוגמת קבורת המת. מי שעוסק בקבורת המת (זה מצוות עשה), למשל בנאדם צריך לקבור משהו והוא נמצא בהלוויה והוא עסוק בזה ומגיע סוף זמן קריאת שמע (יש לזה תבניות של זמן: בשכבך ובקומך – צריך לומר קריאת שמע כשאתה קם. כלומר, בשלוש השעות הראשונות של היום אחרי זריחת השמש). עברו שלוש שעות, הפסדת זמן קריאת שמע של ובקומך. אני עסוק בקבורת המת בבוקר ומסתכל בשעון ורואה שעוד דקה מסתיים קריאת שמע. אז ישנה הלכה שאומרת העוסק במצווה פטור מן המצווה הזאת. **בנאדם לא אמור לעשות חשבון כשהוא באמצע עשייה של המצווה ולחשוב על איזה ניקוד הוא מקבל על כל מצווה כי אדם לא יודע את מתן שכרן של המצוות**. מדובר רק לגבי מצוות עשה. כי במצוות לא תעשה יש לנו אינדיקציה. האינדיקציה זה כמו במשפט אזרח פלילי. אתם נמצאים בבית המשפט לא יודעים מה קרה, אחד נידון לעבודות שירות והשני קיבל חמישה מאסרי עולם. מה אנחנו מניחים? שמי שקיבל 5 מאסרי עולם עשה מעשה חמור ח יותר ממי שקיבל עבודות שירות. אז אותו דבר בהלכה. על מצוות אל תעשה יש סנקציות. הסנקציות מבטאות את החומרה של המעשה. במצוות אל תעשה יש 4 מיתות בית דין: סקילה שרפה, הרג וחנק. יש לנו מדרג, אנחנו יודעים מה חמור יותר ומה פחות. במצוות עשה לעומת זאת, אין לנו מדרג אנחנו לא יודעים מה יותר חמור ואומרים שטוב שאנחנו לא יודעים ומבחינתנו המצוות צריכות להיות שיויוניות וזה בכוונה ככה. אנחנו נראה את זה במדרש במקור 6

6. דברים רבה פרשה ו

ב זש"ה (משלי ה) אורח חיים פן תפלו נעו מעגלותיה לא תדע מהו אורח חיים פן תפלו אמר רבי אבא בר כהנא אמר הקב"ה לא תהא יושב ומשקל במצותיה של תורה כענין שנאמר (ישעיה מ) ושקל בפלס הרים לא תהא אומר הואיל והמצוה הזו גדולה אני עושה אותה ששכרה מרובה והואיל וזו מצוה קלה איני עושה אותה מה עשה הקב"ה לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצוה ומצוה כדי שיעשו כל המצוות בתום מנין שנאמר (משלי ה) נעו מעגלותיה לא תדע, למה"ד למלך ששכר לו פועלים והכניס אותן לתוך פרדסו סתם ולא גילה להן מהו שכרו של פרדס שלא יניחו דבר ששכרו מועט וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה בערב קרא לכל אחד ואחד א"ל תחת איזה אילן עשית א"ל תחת זה א"ל פלפל הוא שכרו זהוב אחד קרא לאחר אמר לו תחת איזה אילן עשית א"ל תחת זה אמר לו שכרו חצי זהוב פרח לבן הוא קרא לאחר א"ל תחת איזה אילן עשית א"ל תחת זה א"ל זית הוא שכרו מאתיים זוז אמרו לו לא היית צריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה כדי שנעשה תחתיו אמר להם המלך אילו הודעתי היאך היה כל פרדסי נעשה, כך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצוות חוץ משתי מצוות החמורה שבחמורות והקלה שבקלות כבוד אב ואם חמורה שבחמורות ומתן שכרה אריכות ימים שנא' (שמות כ) כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך והקלה שילוח הקן ומהו שכרה אריכות ימים שנא' (דברים כב) שלח תשלח את האם וגו'.

הסבר: מקור זה מדבר על נושא של שיויוניות בין המצוות. ה' לא אומר את השכר של כל מצווה ומצווה כדי שלא נגיד טוב פה יש לי יותר שכר אז את המצווה הזו אני אעשה ואת השנייה לא אעשה. מבחינת חשיבות המצוות לכל המצוות ישנה חשיבות וזהו ואנחנו לא נדע אם יש שוני במשקל המצוות. מביאים כדוגמה שתי מצוות שמבטיחות אריכות ימים. האחת היא מצווה מאוד כבידה וקשה וזהוהי מצוות כיבוד אב ואם. לעומת

שילוח הקן שזהוהי מצווה קלה. שני המצוות שוות במשקלן מבחינת השכר, שתייהן מבטיחות אריכות ימים למרות השוני בכובד המצווה.

**** מבחינה מסוימת זה גם סוג של הדרכה לא לחפש יותר מידי טעמי מצוות.**

אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע – המדרש מנסה להבין את המשפט הנ"ל. בשולחן ערוך חילקו את התחומים ההלכתיים לתחומים והתחום הראשון נקרא אורח חיים. אורח חיים הכוונה לדברים שאנחנו עושים כל הזמן למשל: שבתות וחגים. יש בתחום אורח החיים בעיקר הרבה מצוות עשה.

רבי בר כהנא הסביר את המשפט *אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע*: אל תשים את מצוות התורה על מאזניים (כתוב במקרא פלס שזהו כלי מדידה המסמל מאזניים בפסוק זה) כי אלוהים שוקל בפלס הרים. כלומר, הקדוש ברוך הוא לא כילה לבריות מהו שכרו של כל מצווה ומצווה כדי שנעשה כל מצווה בשלמות ובטוב. אל תשקול את המצוות כי אתה לא יודע את המהלך כולו.

הביאו מש"ל על מלך שנותן לאיכרים לעבוד את השדה אבל הוא לא גילה להם מהו שכרו של כל פרדס. בסוף היום האיכרים רואים שכל אחד קיבל שכר שונה אז הם שואלים אותו למה לא אמרת לנו לפני. אז המלך עונה לאיכרים: אחרת הייתם מטפלים רק בקצה אחד ולא בכל השדה. המצוות זה למעשה הפרדס.

אלוקים לא גילה את השכר במצוות חוץ משני מצוות: כבד את אביך ואימך ושילוח הקן ששכרן של שניהן זה אריכות ימים. זה האב טיפוס של כל המצוות אחרות ולכן הבאנו גם מצווה קלה וגם מצווה חמורה שהשכר שלהם זה אריכות ימים. כדי שלא נתבלבל ונחשוב לעצמנו מה חשוב יותר. אז אפילו באב טיפוס הביאו מצווה קלה ומצווה כבדה שהשכר שלהן הוא אותו שכר על מנת לומר לנו אל תנסה לדרג את המצוות. אז על כל פנים יש את העניין של שיווינויות בין המצוות של מצוות עשה.

למרות זאת, יש ביטויים שאנחנו מוצאים שמבליטים מצוות מסוימות כמו ציצית שמשווים אותה לתרי"ג מצוות או ישיבת ארץ ישראל שממשילים את זה למי שקיים את כל התורה. כלומר, ישנן מצוות שהתורה מדגישה למרות כל השיווינויות של המצוות.

בנוסף, יש שלוש מצוות של אל תעשה שמעל כולן: איסור עבודה זרה, איסור גילוי עריות ואיסור שפיכת דמים. על שלושת מצוות אלה יש מיתות בית דין. למה אנחנו אומרים שמצוות אלה יותר חמורות? יש לנו ביהדות כלל שאומר פיקוח נפש דוחה הכל (למשל דוחה את השבת). דוגמה: אם משהו בא ויצמיד לי אקדח לרקת ויאמר לי עכשיו לחלל את השבת אז במקרה זה פיקוח נפש מתקיים ואני אחלל את השבת. אך בשלושת האיסורים של עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכת דמים הם איסורים שעליהם פיקוח נפש לא מתריים. אלה איסורים של בל יהרג ועל יעבור. לכן זה בולט מעל כולם.

שפיכת דמים – שלא נטעה אין איסור על הגנה עצמית "הקם להורגך השכם להורגו". אבל מעבר לכך איסור להרוג אדם אחר. 'מה ראית שהחלטת שהדם שלך יותר אדום משל האחר?!'.

איסור עבודה זרה – באופן עקרוני אומר הרמב"ם שנביא יכול באופן חד פעמי לבטל את כל המצוות בתורה חוץ מאיסור עבודה זרה. זאת אומרת איסור על עבודה זרה בולטת מעל השלושה מבחינת האיסור.

נדבר עכשיו על מקור 15: במקור זה אנחנו מדברים על טעמי מצוות.

15. ילקוט שמעוני תורה פרשת חקת רמז תשנב

זאת חקת התורה, כותי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכאי, אמר ליה אלין דאתון עבדין נראין כמין כשפים, מביאין פרה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין אותה אפר ואחד מכם מטמא למת ומזין עליו, שתיים ושלש טיפין ואומר לו טהרת, א"ל נכנס רוח תזזית באותו האיש מימיו א"ל לא, א"ל ולא ראית אדם אחד שנכנס בו רוח תזזית א"ל הן, א"ל ומה עושין לו [א"ל] מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרביצין עליו מים והיא בורחת,

א"ל ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך הרוח הזו רוח טומאה היא, דכתיב וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, וכיון שיצא אמרו לו תלמידיו [רבי] לזה דחית בקנה לנו מה אתה משיב א"ל חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא אמר הקב"ה חוקה חקקתי גזרה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי.

הסבר: במקור זה מופיעה המילה חוקה – בפרה האדומה שאף אחד לא ידע את טעמה אפילו לא שלמה המלך אז שם כתוב זאת חוקת התורה. אז בגלל ששם מופיע המילה חוקה אז לקחו את המילה חוקה לאב טיפוס של החוקים.

קוטי אחד שאל את רבי יוחנן בן זכאי ואמר שהדברים שאנחנו עושים היהודים נראים כמו כשפים. מביאים פרה וכותשים אותה - מה זה הדבר הזה אתה יכול להסביר לי? יהודי תמיד עונה בשאלה וכך רבי יוחנן בן זכאי עונה לקוטי – האם אי פעם היית במצב של שיגעון? אז קוטי אמר לו לא. ולא ראית אדם אחר משוגע? אז קוטי ענה לו כן את זה ראיתי. ואז רבי יוחנן בן זכאי עונה לקוטי: כמו שאצלכם עושים משהו כדי להוציא את השיגעון אז ככה גם אצלנו. וקוטי הלך שמח כי ענו לו על השאלה.

כאשר התלמידים אומרים לרבי יוחנן בן זכאי שהוא לא הביא תשובה נכונה אז הוא עונה תלמידיו שאלקוים חוקק חוקה וצריך לקיים אותה בלי לשאול שאלות. "חוקה חוקקתי, גזרה גזרתי ואתה לא רשאי לעבור על גזרתי. כלומר לא צריך לרוץ לחפש טעמי מצוות.

מכאן לקחו את המילה חוקים – אלה מצוות שאנחנו לא מבינים אותם כמו הפרה האדומה. הקדוש ברוך הוא נתן את המצווה ולא צריך לחפש טעמי מצוות.

חז"ל שלפו את המילה הפרה האדומה ושמו אותה כאב טיפוס לכל המצוות שלא הסבירו בקלות. כלומר פרה אדומה סימלה את החוקים ולא המשפטים (כי משפטים זה קל להבין וחוקים לא)

מה הם המשפטים? לפי הגדרה של חז"ל – אלו דברים הכתובים בתורה שאילו לא נכתבו בית דין היה לכותבן. כלומר המשפטים אלה מצוות שאם לא היו כתובות היינו כותבים את זה בעצמנו כמו, איסור גניבה, איסור רצח וכו'.

אז נשאלת השאלה: למה ה' מטריח את עצמו בהר סיני בשביל 'לא תרצח' הרי זה ברור לנו. זו שאלה שמתעוררת אצל רבי סעדיה גאון.

מקורות 7 ו-8 הן מקורות ביקורתיים לגבי טעמי מצוות.

7. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד ב

משנה. האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך, מודים מודים - משתקין אותו.

גמרא ... על קן צפור יגיעו רחמיך מאי טעמא? - פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא; חד אמר: מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר: מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזרות.

הסבר: כתוב במשנה על שילוח הקן שעל פניו הסיבה היא ברורה למה צריך לשלח את הקן – לרחם על האמא (הציפור). רמב"ן מדבר על זה שלבעלי חיים יש רגשות (לכן יש איסור על פי רוב הדעות על צער בעלי חיים וכו'). אבל מה אין הרבה לבעלי חיים? אין להם הרבה שכל. אז זיכרון זה גם פונקציה של שכל, אני זוכר דברים. ולכן כל עוד שאני רובצת על הקן רגש האימהות קיים וזה הדבר הבסיסי ביותר שיש. ולכן אם האם רובצת על הילדים שלה ואתה בא ולוקח את הילדים שלה לעינייה זה אסור. צריך לגרש אותה קודם ואז היא לא רואה בעיניה שאתה לוקח לה את הילדים וברגע שהיא תחזור לקן היא כבר לא תזכור.

בתקופתם של חז"ל שליוח הציבור היה הרבה יותר חופשי. היום הוא יותר צמוד לטקסט. למשל שליוח הציבור עושה חזרה של תפילת הלחש (עמידת 18). ואז הוא רוצה לתת ביצוע חזנות. ובין היתר בזמנם היה מותר להוסיף דברים אז הוא מוסיף בתפילת שמע קולנו (היום כל אחד יכול להוסיף בתפילת הלחש בקשות בשמו) כנראה המצב של עם ישראל היה קשה והוא רצה להרבות רחמי שמיים ולבכות בכי יתר.

אז מה שליוח הציבור אמר: *על קן צפור יגיעו רחמיך*. על ציפורים אתה מרחם אז אולי קצת תרחם עלינו? משתיקים אותו אומרים לו אל תגיד - *האומר על קן צפור יגיעו רחמיך* - משתקין אותו.

אז הגמרא שואלת למה משתיקין אותו? מהי הסיבה שמשתקין אותו? אחד מהאמוראים אמר תבקש רחמים אבל תעשה את זה בצורה אחרת בבקשה. כי תוך כדי אתה עושה גם נזק סביבתי שאתה מכניס קנאות בין הציפורים לבני אדם.

האמוראי השני טען "מפני שעושה את מידותיו" – אתה הבעת את דעתך המלומדת ההגיונית אפילו שמצוות שילוח הקן בא מתוך רחמים. אבל זה לא כתוב בשום מקום. אתה רוצה לעורר רחמי בבקשהתעשה את זה. אבל תוך כדי דיבור אתה גם הבעת את דעתך על משהו צדדי אבל מבחינתו זה עקרוני. איך אתה מעודד את רחמי האל כי אתה מרחן על קן ציפור אבל מי אמר שזה מרחמים? זה מקור שהוא נגד טעמי מצוות.

8. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כא עמוד ב

ואמר רבי יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה - שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם. כתיב +דברים י"ז+ לא ירבה לו נשים, אמר שלמה: אני ארבה ולא אסור, וכתיב +מלכים א' י"א+ ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. וכתיב +דברים י"ז+ לא ירבה לו סוסים, ואמר שלמה: אני ארבה ולא אשיב וכתיב +מלכים א' י"א+ ויתצא מרכבה ממצרים בשש וגו'.

הסבר: מסביר רבי יצחק למה לא אמרו טעמי מצוות. נעשה ניסוי על המלך על שני מצוות שאסור למלך לעשות וזה איסור להרבות סוסים ואיסור להרבות נשים. ואפילו המלכים נכשלו. שלמה המלך חטא כי הוא ידע שזה אסור כדי שלא יסור ללבו והוא אמר לי זה לא יקרה. אומרים ששלמה המלך נכשל כי הוא ידע את הטעם (דיברנו בהרחבה בשיעורים הקודמים) ולכן יותר טוב לא לתת טעמי מצוות.

**** החוסר עניין בטעמי מצוות שיש אצל חז"ל:** הם מבחינתם ידעו שאת המצוות קיבלנו מאלוהים וזה הופך אותנו לאנשים יותר טובים, זה עושה אותנו מאושרים, אז העיקר שזה עובד. כשאתה מדליק רדיו אתה לא צריך לדעת איך זה עובד, העיקר שאתה יכול לשמוע. **חוסר העניין בטעמי המצוות נושק לדיון בגמרא אם מצוות צריכות כוונה או לא צריכות כוונה.** יש דעה שמצוות אינן צריכות כוונה מלכתחילה. כל הדיון הזה אם צריך כוונה או לא כוונה הוא סביב כוונה פורמלית בלבד. כוונה פורמלית זה כוונה שאני עושה עכשיו מצווה (אני לא מצחצח שיניים, אני עכשיו מניח תפילין. נכון שאת שניהם אני עושה בבוקר אבל כשאני מניח תפילין אני עושה מצווה בגלל זה גם מברכים קודם לפני הנחת התפילין, עכשיו אני מניח תפילין, זו מצווה – זה הסיבה לברכות לפני ביצוע המצווה זה התכוונות של מצווה). אז המחלוקת האם צריך כוונה או לא הן על דבר מינוח, על הכוונה הפורמלית הזו (קוראים לזה פורמלית כי זו אותה כוונה בכל מצווה) שאני מקיים מצווה וזה הכל. המחלוקת הזו לא נפתרה בגמרא עצמה. יש דעות שלא צריך כוונה. אחר כך השולחן ערוך (במאה ה-16) קובע לפי רוב דעות שמצוות כן צריכות כוונה. אבל אם לא התכוונתי, גם על פי השולחן ערוך, עשיתי את המצווה, קיימתי את המצווה. אז לכל השיטות הכוונה זה לא כזה קריטי.

נלך לקצה: הגיע לילי הסדר בפסח ויש מצווה לאכול מצה. לא אכלת מצה משמע ביטלת מצוות עשה. נגיד שמצוות לא צריכות כוונות. אם אתה צועק אני לא רוצה לאכול מצה, ומישהו דוחף לך את המצה לפה אז זה כביכול הכריחו אותו- כלומר לא יצאת מידי חובה למרות שאכלתי מצה. אם התכוונתי מלכתחילה שאני לא

רוצה לאכול מצה אז לא יצאתי מידי חובה. אבל אם סתם הייתי מבולבל כולם אכלו מצה וגם אני אכלתי מצה סתם מתוך אווירה אז כן יצאתי מידי חובה. אז הנה ההלכה אומרת שלא צריך כוונה למצוות ובסוף יצא שכן צריך אבל בדיעבד. בקטע המחשבתי המצוות הם לא סתם מעשים כי מעשים עושים גם בלי מחשבה. המחשבה היא לא מאוד קריטי. מה זה אומר על היהדות שמצוות לא צריכות כוונה? ובאותו אזור גם לא כ"כ מעניין אותנו טעמי מצוות? יש על זה דיונים. אין את זה בשום דת אחרת בכל דת אחרת אתה צריך להגיע למצב תודעתי. עובדה שהיהדות עשתה ניסים ונפלאות לעומת דתות אחרות ששם צריך להיות בתודעה.

מאיר סיידלר קרא אצל רב מסוים: בתחום המצוות הוא אומר אדם שמתעורר בבוקר הולך לבית הכנסת מניח שם תפילין, זה אורח חיים. הוא בתוך זה הוא כל חייו. כשאתה עמוק בתוך חיים דתיים, אתה לא צריך כוונה, כי אתה חלק מזה. כלומר, זה בסדר אתה לא עזבת את היהדות אתה מנהל אורח חיים: הולך לבית כנסת בבוקר, זה הווי חזק. כל אורח החיים שלך צועק כוונה אחת של אני רוצה להיות יהודי. אז זה חזק מאוד ולכן אין צורך בכוונה.

שיעור 8:

קצת על חנוכה...

נס פך השמן – הנס התרחש סמוך לשחרור בית המקדש השני במרד החשמונאים והוא מתאר כיצד נמצא פך שמן טהור, שכמותו אמורה הייתה להספיק להדליק המנורה למשך יום אחד אך הספיק להארת מנורת המקדש לשמונה ימים.

לצורך העניין נקרא לנס פך השמן נס חנוכה. ישנה דעה (שהיא למעשה דעה נכונה): פוסקים אומרים שנס חנוכה היה נס מיותר. הרי אנחנו מכירים את המושג נס: היה נס קריעת ים סוף שבו הקדוש ברוך הוא חצה את הים לשניים. נס קריעת ים סוף היה נס נצרך, לולא הנס עם ישראל היה הולך קפוט וטובע בים.

כלומר, בדר"כ ניסים הם נצרכים, כאן זה נס מיותר – למה?

א. "אנוס רחמנא פטריה" – משפט הלכתי שמי שנאנס (לא יכול לקיים) הקדוש ברוך הוא פוטר אותו מן המצווה. ובאמת במקרה הזה לא היה שמן טהור וצריך שמן טהור על מנת להדליק את מנורת בית המקדש ובמלחמה ההנחה היא שכל השמנים היו טמאים בגלל טומאת המת. אז נחכה שמונה ימים כי זה פרוצדורה לעשות שמן חדש וטהור אז אם אין שמן טהור אנחנו כביכול אנוסים ופטורים מהדלקת המנורה אז לא יקרה כלום אם נחכה שמונה ימים ועד שהשמן הטהור יהיה מוכן ואז נדליק את המנורה – למה צריך נס אם לפי ההלכה האנוס פטור? (שאלה המכוונת לכך שנס חנוכה הוא נס מיותר).

ב. יש כלל שאומר שאם רוב הציבור טמא אז מקריבים אפילו קורבנות בטומאה (אם רק מיעוט הציבור טמא אז הכלל לא תופס) – אז במקרה הזה בגלל המלחמה ביוונים רוב הציבור היה טמא אז על כל פנים זה היה בסדר להדליק את המנורה עם השמן הטמא כיוון שרוב הציבור הוא טמא.

****חנוכה זו מילה מחודשת – קראו לזה מנורה.**

אז ה' עשה איתנו הידור מצווה וזה קשור לכך שכולנו נוהגים להדליק את נרות חנוכה: יש מנהג שהוא הבסיסי ויש מהודר. כל עם ישראל היום כולם ללא יוצא דופן מדליק חנוכה כי זה היענות לנס שהיה. אם נעשה לנו נס מיותר כי אנוס רחמנא פטריה ואפשר להדליק בטומאה אם רוב הציבור טמא. אז למרות שזה כביכול נס מיותר הקדוש ברוך הוא רצה שנדליק בטהרה.

נקודה נוספת לגבי חנוכה:

למרבה ההפתעה אין לנו מסכת חנוכה – לכל חג יש מסכת משלו ולחנוכה אין מסכת חנוכה. יש לכך שני סיבות:

1. **ענייני מצוות:** בחנוכה יש רק מצווה אחת. כלומר, אין הרבה חומר למסכת שלמה.
2. **הוכח שחכמים רצו קצת להנמיך מחשיבותה של טיהור אירועי חנוכה, טיהור המבבים - מרד המבבים**

שהיה המרד הראשון נגד כובש זר ששלט על ארץ ישראל ומתקוממים נגדו היה בשנת 165 לפנה"ס (היו לנו אירועים קודמים: יציאת מצריים הגנה מפני סנחריב, גלות בבל). מרד זה הצליח הצלחה מסחררת ובמשך 200 שנים הייתה עצמאות לישראל. אחר כך באו הרומאים. בהתחלה הם באו כידידים (הוזמנו על ידי אחרוני החשמונאים) ולאחר מכן הם השתלטו וכבשו את הארץ. היהודים (בעקבות הצלחת מרד החשמונאים) ניסו להתקומם נגד הרומאים.

היו 3 מרידות ענקיות נגד הרומאים – כולם נכשלו.

א. המרד הגדול – בשנת 70 לספירה. 235 שנים הפרש בין חנוכה למרד הגדול. היהודים ניסו להתנער מהרומאים. על סמך מה הם היו אופטימים שהם יצליחו למרוד ברומאים? מה פתאום עלה להם לראש שהם יוכלו להתנער מהשלטון הרומי? הם ראו את המכבים, כבר עשינו את זה פעם. רק שהם התבלבלו הרומאים היו הרבה יותר חזקים מהיוונים.

ב. מרד שרבי עקיבא השתתף בו, מרד בר כוכבא – בשנת 135 לספירה. גם הם התקוממו מכוח המכבים, זו הייתה הקיראה שלהם.

ג. מרד התפוצות (מרד התרחש בין המרד הגדול למרד בר כוכבא) – מרד נגד הרומאים מחוץ לארץ (לאחר מכן הגיע לישראל).

כל ההתמרדויות האלה נכשלו.

בתלמוד הבבלי ובתלמוד הירושלמי יש לנו מעט הזכרה של חנוכה. החכמים לא עשו יותר מידי עניין כי במרד הגדול כמעט חיסלו את היהודים. גם בחורבן הבית בשנות ה-70 ובמרד בר כוכבא.

**** על המרד הגדול יש היסטוריון שכתב עליו יוסף בן מתתיהו. אנחנו יודעים פחות על מרד בר כוכבא כי לא היה היסטוריון שכתב על זה.**

מכיוון שלחנוכה אין מסכת נפרדת צירפו את נושא ההדלקת נרות של חנוכה למסכת שבת בגלל הדלקת הנרות. במסגרת במה מדליקים יש קצת מידע על חנוכה והדלקת נרות חנוכה (מתחיל בדף כ"א ומסתיים בדף כ"ד).

נקודה נוספת לגבי חנוכה:

המצווה הבסיסית של חנוכה נקראת נר איש וביתו – זה לשון חז"ל – מזכירים את יציאת מצריים שבאמור הטקס העיקרי היה קורבן פסח כלומר הגרעין בבסיס זה משפחה. **גם כאן בחנוכה זו מצווה משפחתית.** **נר איש וביתו** – במילים אחרות זוהי המצווה הבסיסית של חנוכה, ויוצאים מידי חובה אם עושים כך: המצווה הבסיסית של חנוכה היא שביום הראשון מדליקים נר אחד, ביום שני מדליקים נר אחד, ביום שלישי מדליקים עוד פעם נר אחד וכן הלאה במשך 8 ימים. **זו המצווה שכתובה בגמרא.** הרי כל יום היה קצת מנר השמן והדליקו נר נוסף וזה נמשך שמונה ימים במקום יום אחד.

במהדרין כתוב למרות שהמצווה הבסיסית היא נר איש וביתו, זה לא חייב להיות הוא זה יכול להיות גם אישתו. הרי דיברנו על הכלל שגם הנשים היו באותו נס וניצלו באותה מלחמה נגד היוונים ולכן גם הן מחויבות בהדלקת נר חנוכה למרות שזוהי מצווה שהזמן גרמן. **במהדרין כתוב הם ידליקו כל בני הבית.** אבל עדיין כמה נרות כל יום? **נר אחד** – ככה כתוב בתלמוד, **כל יום מי שמהדר על פי התלמוד אז כל אחד מדליק נר אחד בכל יום** (למשל אם יש חמישה נפשות בבית אז כל אחד יליק נר כל יום במשל שמונה ימים). כלומר, זה כבר לא חנוכה בכל בית אלא זה כל אחד מדליק.

במנהג של היום: מהדרין מן המהדרין: יש מחלוקת בית שמאי ובית הלל.

- **בית שמאי:** אומרים הולך ופוחת- ביום הראשון מדליקים לפי בית שמאי שמונה נרות, ביום השני שבעה נרות וכן הלאה עד שביום האחרון (השמיני) מדליקים נר אחד. זה די הגיוני, בסך הכל השמן הולך ופוחת ביום הראשון הוא הספיק לשמונה ימים, ביום השני לשבעה ימים וכן הלאה. בית שמאי אומרים שמדליקים את הנרות כנגד הימים הנכנסים, מה שעוד לפני (בהתחלה שמונה ימים לפני, מחר שבעה ימים לפני – אני הולך ופוחת)

****בית שמאי** אומרים משהו מאוד מוזר – כנגד פרי החג (החג = חג הסוכות) אז היה איזשהו קורבן של פרים שכל הזמן פחתו. היה או 14 או 15 שהתחילו איתו והם הלכו ופחתו ואז יש לבית שמאי הקבלה מוזרה מאוד.

- **בית הלל:** תמיד בכל המחלוקות חוץ מכמה הלכות אנחנו הולכים לפי ההלכה של בית הלל. – בית הלל אומרים מוסיף והולך, כלומר כנגד הימים היוצאים, מה שמאחורי. בנוסף הם נותנים נימוק נוסף: מעלים את הקודש ולא ממעיטים. למשל, בית מדרש נחשב קדוש יותר מבית כנסת. נגיד שבית כנסת מסוים הוא לא שימושי, אסור לעשות ממנו בית מגורים כי זה להוריד ממנו מהקדושה אך מותר לעשות ממנו בית מדרש. זה אחד הכללים שאומר שעם הזמן מעלים בקודש ולא ממעיטים.

כיום כולנו נוהגים כמהדריין מן המהדריין כשיטת בית הלל.

סיכום הנקודה הזו:

1. בסיס – נר איש וביתו – זה הניסוח בגמרא – במשך שמונה ימים כל יום נר אחד (בזבזנו בסה"כ 8 נרות)
2. מהדריין – כל בני הבית מדליקים – אם יש חמישה נפשות כולם מדליקים חנוכה אותו דבר כמו בבסיס כל אחד מהם מדליק כל יום נר אחד.
3. מהדריין מן המהדריין – משהו מהודר במיוחד – כאן זה מתפצל ויש את המחלוקת בין בית שמאי שאומר פוחת והולך ובית הלל מוסיף והולך.

יש לנו עוד מחלוקת: והיא בין ספרדים לאשכנזים:

על פניו הייתי מצפה שהמהדריין מן המהדריין מתלבשים על המהדריין, היינו מצפים שזה מן פירמיה כזו והמהדריין על המהדריין הם בטופ. אך זה לא כך. הרי אם בהמדרין כל בני הבית מדליקים כל פעם נר אחד, אזי במהדריין על המהדריין כל בני הבית היו צריכים להדליק את החנוכה לפי הולך ועולה. אך בפועל זה לא כך ובאן זה מתחלק לפי התוספות שפוסקים הספרדים לעומת התוספות שפוסקים האשכנזים.

לפי הפסיקה הספרדית: רק אדם אחד מדליק עוד נר על הנר שהיה אתמול. אבל רק אדם אחד מהבית ולא כל אחד. כלומר, המהדריין על המהדריין לא מתלבשים על המהדריין אלא מתלבשים על הבסיס. אז זה ההבחה בין ספרדים ואשכנזים בפועל.

נקודה מאוד חשובה שהיא הרעיון העומד מאחורי הדלקת נרות חנוכה וקובע הרבה מאוד תת סעיפים

בהלכה הזו:

העיקרון המנחה: איך ומתי. **העיקרון המנחה הוא עיקרון שנקרא: פרסומי ניסא – פרסום הנס.** כשאתה מפרסם איך אתה מפרסם? בפרסומי חוצות, אתה לא מפרסם בחדרי חדרים ולכן **המיקום חשוב**. בניגוד לנר שבת שגם אותו מנחה עיקרון: שלום בית. נרות שבת היו בשביל להאיר את הבית. התפיסה (בתקופה שבה לא היה חשמל עדיין) הייתה שאם חשך אחד דורך על השני על הרגליים וזה לא תורם לשלום בבית וכשיש אור בבית זה תורם לשלום בית. זה מכתוב את המיקום של הנרות שבת: על שולחנו – באיזשהו מקום בתוך הבית שמאיר את שולחנו. כלומר, אנחנו רואים איך עקרונות מכוונים מיקום.

לגבי נרות חנוכה העיקרון הוא פרסום הנס. פרסום הנס הוא כלפי חוץ ולכן יש דיונים מה זה כלפי חוץ. מעל גובה מסוים העין לא שולטת. זה צריך להיות בגובה סביר – אומרים עד 20 אמה, כלומר עד 10 מטר. מעל קומה שלישית זה מתחיל להיות בעייתי. לא יותר גבוה מ-20 אמה מרשות הרבים (=מהרחוב). במונחים של היום זה עד קומה שלישית.

מי שגר בקומה שלישית ומעלה? שמים ליד הדלת. אנשים עוברים בחדר המדרגות ורואים - זה גם טוב. פחות טוב מחלון אבל גם טוב.

היום אומרים בגלל שיש גורדי שחקים ובגלל שגרים בעיר אז זה גם נחשב לשים ליד החלון אז אפילו אם אתה גר בקומה עשרים וממולך משרדי עזראלי אז לשים על עדן החלון זה גם טוב. למעשה היום מקלים יותר אבל פעם שלא היו בניינים גבוהים זה היה עד 20 אמה.

זה היה לגבי המיקום: מקפידים לשים את החנוכיה, צריך שיהיה בין 3 ל-10 טפחים. כלומר בין 24-80 ס"מ לא גבוה יותר ולא פחות כי צריך גובה מוזר. למה גובה מוזר? כדי להבליט שזה פרסום נס. זה לא סתם אור שיושב לי על השולחן כי הוא צריך אור, צריך להיות ברור שהוא לא צריך את האור, אם הוא צריך את האור זה לא פרסום הנס, אתה לא מפרסם כלום. כל זה גם משועבד לכלל העל שחייב להיות פרסום הנס.

**** בזמן רדיפות היו מדליקים את החנוכיה איפה שמדליקים את נרות השבת. כלומר, לא היו מפרסמים את הנס. אך כיום ברוך ה' אנחנו מדינה עצמאית ולכן מניחים בחוץ את החנוכיה**

תבנית נוספת לכלל העל פרסום הנס:

זמן – שם תיראו על פי הניסוח שזה קשור לפרסום הנס – זמן הדלקת נרות: נר בצהריים מי רואה אותו? צריך להדליק נר שחושך. **ההלכה אומרת עד שתכלה רגל מן השוק.** ברשות הרבים קיפלו את הבסטות ברגע שהיה חושך. לקח להם כנראה עוד חצי שעה אחרי חשכה היו עוד אנשים בחוץ ואחרי זה לא הסתובבו יותר בשוק. אז לפי ההלכה תשתדל להדליק בהתחלה ורק אם לא הספקת אז תדליק אחר כך.

מאוחר יותר כימתו את זמני הדלקת הנרות: חצי שעה אחרי צאת הכוכבים. היום כבר מקלים בזה: יש לנו חיי לילה מאוחרים. הרי חכמים אם היו רוצים היו אומרים שעה אבל הם אמרו עד שתכלה רגל מן השוק ועובדה שהיום זה השתנה: אתה יכול להדליק עד חצות, עד שיש אנשים בחוץ. אך עדיין יש לנו כלל שתופס בכל מצווה (בלי קשר לחנוכה) **זריזים מקדימים** – אם הספקת מוקדם אז תדליק אל תחכה. על כל פנים גם הפרט הזה עד שתכלה רגל מן השוק הוא משועבד לרעיון העל: פרסום הנס.

עוד כלל: יש שני אפשרויות שהגמרא מעלה וככה היא קוראת להם: **האם הנחה עושה מצווה או הדלקה**

עושה מצווה? הכוונה היא מתי אני מברך? האם אני מברך אחרי ששמתי את החנוכיה במקומה (על אדן החלון/בכניסה לדלת) או אם ההדלקה עושה מצווה? אם אני עושה את המצווה בזמן ההדלקה או בזמן ההנחה מתי הקיום של המצווה? ברגע שאני מדליק או מניח?

הפועל היוצא מזה שבזמן ההדלקה, החנוכיה צריכה להיות במקומה. אני לא אמור להדליק במקום אחר (בבית למשל) ואז אני הולך עם זה ומניח אותה בחוץ. לא.

איך זה קשור לכלל העל שלנו פרסום הנס? כדי שאנשים לא יגידו לאורה הוא צריך – למה הוא מסתובב עם הנר כי הוא רוצה לראות לאן הוא הולך והוא לא עושה את זה כדי לפרסם את הנס. אז לכן אומרים שזה צריך להיות במקום וקבוע **וההדלקה עושה את המצווה.** "אלא לראותם בלבד" אתה לא אמור להשתמש (היום זה פחות רלוונטי כי היום יש לנו חשמל) בנרות חנוכה. אסור לקרוא לאור הנר של חנוכה. אסור להשתמש באור הנר כדי שלא יגידו לאורה הוא צריך – זה מוריד מהעניין של פרסום הנס.

דבר נוסף: שמש. בעיקרון אני יכול להדליק מנר לנר כי הם מאותה קדושה. זה לא נקרא להשתמש כי כולם זה נרות חנוכה. אבל רצו להחמיר בזה שלא להשתמש אפילו בנרות חנוכה שהם קדושה לא לקריאה, לא להדלקה לא לכלום. ולכן הדליקו את השמש ובזה עלולים להיכשל מבחינה הלכתית: כשפתאום נכבה לך השמש וכבר הדלקת שני נרות ואתה רוצה להדליק את השלישי ונכבה לך השמש אתה עלול להושיט ולהדליק אותו בנר שלך חנוכה. אסור. צריך להדליק גפרור ואיתו את השמש.

סוגי חנוכיות ונרות:

יש כל מיני מנהגים שצריך לשים לב אליהם הם קשורים למהדרין מן המהדרים. **יש חנוכיות לא כשרות למשל** חנוכיות שבהן נר אחד עולה ואחד יורד. אחד הנימוקים נגד השיטה האשכנזית – אלה נרות בלגאן אתה לא יודע כמה ימים עברו כבר. לכן צריך להפריד. ויש גם פוסקים שאומרים עצם זה שיש לך כלי של חנוכיה אז

אתה רואה את המספר. בעיקרון כדי שתדע תמיד איזה יום זה נרות חנוכה צריכות להיות באותו גובה, באותו מישור. שזה לא באותה שורה זה פסול.

נוהגים להדליק בשמן זית – היות והנס היה בשמן זית אז ההכי מהודר נחשב להדליק בשמן זית ולכן המהדרין משתמשים בשמן זית כי הנס היה בזמן זית אבל למעשה הכל כשר, כל נרות חנוכה גם אלה בשעווה כשרים.

נקודה אחרונה בנוגע לחנוכה:

למרות שהדלקה עושה מצווה, יש את העיקרון בנרות חנוכה: **בבתה אין זקוק לה** – לפי הלכה זו, אם הנר כבה אין צורך לחזור להדליקו. ההדלקה עושה את המצווה אך זה בתנאי שההדלקה נעשתה בצורה כשרה: במקום הנכון, בזמן הנכון, עשית את זה בנר שיכול להחזיק לפחות חצי שעה עד שתכלה רגל מן השוק. אם מישוה עשה לי פו וכיבה לי את הנרות אז בבתה ואין זקוק לה. בנוסף צריך להיות תנאים כאלה שזה נכבה רק באופן יוצא דופן.

שיעור 9

המשך מקורות חז"ל

מקורות 9-11 נותנים לנו איזשהו כיוון של טעמי מצוות, אם כי רק באופן כללי: למה צריך מצוות באופן כללי? למה זה טוב שיש מצוות? הם נותנים לנו טעם כללי על כל המערכת – למה יש בכלל כל כך הרבה מצוות? (ההסברים של מצוות 9-11 קשורים אחד לשני ומתחברים ביניהם).

9. תלמוד בבלי מסכת מכות דף כג עמוד ב

ר' חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר: +ישעיהו מ"ב+ ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

הסבר: אמירה מאוד מפורסמת, תמיד אומרים אותה אחרי כל דרשה בבית כנסת ואחריה אומרים קדיש. נותנים לנו זכות שנאמר "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר". כלומר, מאיזשהו סיבה שקשורה לצדק הקדוש ברוך הוא האדיר את התורה והגדיל את ריבוי המצוות.

10. רש"י מסכת מכות דף כג עמוד ב

לזכות את ישראל - כדי שיהיו מקבלין שכר במה שמונעין עצמן מן העבירות לפיכך הרבה להן שלא היה צריך לצוות כמה מצוות וכמה אזהרות על שקצים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהן אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן.

הסבר: יש הרבה מצוות כדי לזכות אותנו, כדי שנקבל את השכר, כדי שנקבל את העולם הבא בזכות ולא בחסד. "לזכות את ישראל" (ציטוט ממקור 9), מה הכוונה? מקבלים שכר על זה שמונעים עצמם מן העבירות. זה אסור וזה אסור וזה אסור, עבשיו אני לא סתם לא עושה את זה אלא אני לא עושה את זה בגלל איסור.

"אזהרות על שקצים ונבלות שאין לך אדם קץ בהן" - מי רוצה לאכול את הדברים האלה? אני לא צריך איסור כדי לא לרצות לאכול שקצים ונבלות. עד עכשיו לא אכלתי את החיות האלה בגלל שזה מגעיל אותי ועבשיו אני לא אוכל אותם כי זה אסור. אז בביכול לא עשיתי שום מאמץ. למעשה, ריבוי המצוות זה למען "יגדילו תורה ויאדיר" (ציטוט ממקור 9). יש מצוות שקשות לאדם אבל יש הרבה מצוות שלא קשות לי ולמה הם קיימים? כדי לקבל על זה שכר.

11. בראשית רבה פרשה מד

(תהלים יח) הא-ל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו אם דרכיו תמימים הוא על אחת כמה וכמה, רב אמר לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות, וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר, או מי ששוחט מן העורף, הוי לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות.

הסבר: "וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר, או מי ששוחט מן העורף?" יש דבר כזה שחיטה כשרה: סבין חדה מקדימה מקסימום שתי דקירות. זה חייב להיות מקדימה. צריך שמבחינת הזמן הדבר שהסבין פוגעות בו קודם זה הקנה והוושט.

עולה השאלה מדוע זה חייב להיות ככה? למה זה משנה שהשחיטה צריכה להיות בחלק מקדמי? יש מדרש שאומר מה איכפת לקדוש ברוך הוא שצריך לשחוט מקדימה. ואז נאמר: "הוי לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות". הסיבה שיש שיטה לשחיטה כשרה היא **לעשות אותנו לחטיבה אחת**. העיקר שיהיה נוהל אחד. שכולם יעשו באותה הדרך. לה' זה לא באמת משנה מאיפה שוחטים אבל מה שכן משנה לו זה שכולם יעשו אותו דבר. זה נוהל אחד. אז ברגע שהוא קבע את הנוהל אז זה כן משנה לו (לאחר שקבע את הנוהל שהשחיטה תתבצע מקדימה אזי זה כן משנה לה' איך השחיטה תתבצע).

זו אמירה שטעמי מצוות אולי בכלל לא קיימים הוא פשוט רצה נוהל מסוים כדי לגבש את העם הזה. למה אנחנו עם אחד? כי כולנו חוגגים פסח, ראש השנה, אוכלים אתה זה ולא אוכלים דברים מסוימים, זה מגבש אותנו כציבור.

עד כאן היה מבט כללי על המצוות. עכשיו נראה איפה חכמי ישראל הוסיפו לנו על מצוות ספציפיות טעם שלא היה כתוב בתורה, זו איזשהי תוספת – זה נמצא רק בספרות חז"ל ולא בתורה.

רקע למקור 12:

מי שעשה לנו עבודת קטלוג זה פרופסור בשם יצחק היינמן מהאוניברסיטה העברית. הוא כתב ספר "טעמי מצוות בספרות ישראל". זה מתחיל בתורה וממשיך לחז"ל ואחר כל עוד כל מיני הוגים. **בפרק על חז"ל הוא אמר אני יכול לתייך את טעמי מצוות שמצאתי בחז"ל ל-4 קטגוריות:**

מידה כנגד מידה:

יש סוג של טעמי מצוות שהמבנה שלהם זה מידה כנגד מידה. זה קצת מוזר מה קשור לטעמי מצוות מידה כנגד מידה? הרי זה מושג שלקוח בהקשרים של מערכת יחסים בתחום המשפטי. מקובל שעונש יהיה מידה כנגד מידה. לא ייתכן שאחד שעשה דברים נוראים יקבל עבודות שירות. זה בדיוק המאזניים. מידה כנגד מידה קיים גם במשפט הרומי שזה משפט מאוד מפורסם, ברומה זה נקרא יוסטל-יונס. מבחינה פורמלית עין תחת עין או שן תחת שן, זה בדיוק מידה כנגד מידה. הוצאת עין אזי יוציאו לך עין. כמובן שהכוונה היא לא להוצאת עין באופן פיזי, הגמרא אומרת שהגמול יהיה בממון, בכסף. כלומר, לא ממש יוציאו לך את העין, אז למה כתוב עין תחת עין? על העין שהוצאת לו שעכשיו בגללך הוא עיוור בעין אחת, את העין שהוצאת לו אתה צריך להחזיר לו. איך? אתה תעשה את המירב כאילו החזרת לו את העין.

על מנת להעריך כמה אתה תצטרך להחזיר עבור העין יש כמה מרכיבים על פי חז"ל שצריך לבחון:

1. **נזק** – הבנאדם היה קודם עם שתי עיניים ועכשיו הוא עם עין אחת, זה נזק שנעשה לו. את הנזק הזה צריך לכמת בכסף.
2. **כאב** – צריך לבדוק אם זה כאב לו, גם את זה צריך לנסות לכמת בכסף.
3. **בושת** – השפלת אותו לפני כולם. זה לא היה סתם מכה. השפלת אותו לפני כולם. בהלכה עושים אבחנה בין סתירה עם גב היד או עם פנים היד. סתירה כואבת יותר זו סתירה עם גב היד, יש בזה זלזול. עם גב היד זה השפלה גדולה יותר.
4. **השבתה** – הושבתת מעבודה, קיבלת ימי מחלה, זה לא שולם אז אתה תצטרך לשלם.

כל זה כאילו החזירו לך. לא ממש החזירו לך את העין אבל זה הכי קרוב.

רציתי להסביר לכם שמידה כנגד מידה במקור זה לא קשור לטעמי מצוות זה קשור לעולם המשפטי (יכול להיות חילוני, דתי). אז מה זה מחפש כקטגוריה של טעמי מצוות? על פי היינמן – יש בכל מיני מצוות מרכיב של עונש.

למשל יש דבר כזה שנקרא עבד נרצה. כשאומרים על משהו שהוא עבד נרצה הכוונה היא שיש לו נשמה של עבד. איפה זה מופיע לנו בהקשר של מצוות? התורה מדברת על מצב נתון. לפני 3000 שנה הייתה עבדות, לא הייתה תרבות בלי מעמד של עבדים. ברוב התרבויות עבד נהיה רכוש של האדון (אצל רומאים, מצרים, אשורים וכו'). העבד היה עד כדי כך רכוש של האדון עד שהאדון יכול להרוג את העבד (הוא לא עשה את זה כי בכל זאת הוא קנה את העבד בכסף כדי שיעבוד בשבילו אבל כעיקרון מערכת המשפט אפשרה לאדון להרוג את העבד כי הוא רכוש).

יש הבדל בתורה בין עבד עברי ועבד כנעני (לא יהודי). אותו עבד כנעני הוא כתובה בתורה "ועבדו לעולם". כלומר, אין שום מצוות שחרור, לא חייב לשחרר אותו, הוא יכול לעבוד עד יום מותו. יש לו זכויות: אסור להרוג אותו מי שהורג עבד כנעני חייב מיתה. העבד כן ינוח, האדון ייתן לו מנוחה אבל בגדול מבחינה עקרונית זה מעמד של 24/7, אבל יש לו זכויות מסוימות.

בניגוד אליו עבד עברי הוא יהודי. על פי רוב עבד עברי זה גנב שנמכר בגנבתו (בגלל גנבתו). מה קורה היום: הגנב גנב 50,000 באים אליו תחזיר את הכסף והוא אומר שאין לו אז מכניסים אותו לכלא. בזמנים עברו עשו משהו יותר הגיוני, אם אין לך את הכסף אז יש לי אותך, אתה תהיה עבד עברי וזה יחשב לך בגלל הגניבה. לעבד עברי יש זכויות אחרות: משתחרר אחרי 7 שנים מאז שהוא נכנס לעבדות. בשנה שביעית הוא משתחרר, לא מחזיקים עבד לעולם (בניגוד לעבד כנעני).

התורה מדברת על מקרה מסויים: מהו המקרה המסויים? שהעבד בסוף שנה 6 הוא יכול להשתחרר, הוא מסתכל מסביב והמצב לא טוב והוא אומר "אהבתי את אדוני ואני רוצה להישאר איתך". במקרה בו העבד רוצה להישאר עבד לאחר 7 שנים, כותבת התורה "ולקחת את המרצע ונתת באוזנו ובדלת והיה לך עבד עולם ואף לאמתך תעשה כן". לתורה יש ביקורת על זה שהוא רצה להיות עבד. זה מובא בגמרא, מה עשית "כי לי בני ישראל עבדים- ולא עבדים לעבדים". כלומר, זה שפל, אתה יהודי לא? אתה לא יודע שאתה צריך להיות עבד רק לאלוקים. אז התורה מאפשרת ליהודי להמשיך להיות עבד מרצונו אבל אנחנו נותנים לך מידה כנגד מידה. התורה מצווה לרצות את אוזנו של העבד על מזוזת הדלת ען מרצע (שיהיה לו חור). למה דווקא אוזן? כי זו האוזן ששמעה בהר סיני שיהודי צריך להיות עבד רק של הקדוש ברוך הוא. ועל כן יש פה מידה כנגד מידה: האוזן שאיתה שמעת שרק לה' צריך להיות עבדים ובגלל שאתה רוצה להמשיך להיות עבד של בשר ודם אז אתה כביכול מקריב את האוזן שלך.

מדרש נוסף של מידה כנגד מידה: זה היה היום השחרור של היהודים מעבדות: היהודים לקחו את הכבש שהמצרים עבדו אותה (את הכבש שמסמל את האלוהים של המצרים) ושחטו אותו לפניהם. זה פרבוקציה שבזה הם ביטאו הנה אנחנו כבר לא עבדים שלכם. אנחנו יכולים לזרוק לכם את הדם של האלוהים שלכם על הדלת ועל המזוזה.

אז האוזן בהר סיני והטקס זה מזכיר לך משהו? אולי תתחרט, אז יש כאן מידה כנגד מידה. במסגרת המצווה הזאת של מידה כנגד מידה. אם זה קורה, יש נוהל מסוים והנוהל הזה נקרא מצווה. בנוגע לעבד העברי לאחר 7 שנים, התורה יכולה לאסור את זה אבל היא בחרה לא לאסור את זה לגמרי אבל להביע ולתת איזשהו נוהל איך מבצעים הזה והנוהל הזה נקרא מצווה. ואתה לא יכול להחזיק אותו כעבד בלי זה. תוך כדי העשייה יש שם איזשהו מרכיב של עונש. זה מזכיר משהו שלילי. ברגע שיש עונש אז אנחנו יכולים להיכנס למשטר של מידה כנגד מידה. העונש באה על מה שהאוזן שלא שמעה אז היא תרצה (יהיה לה חור).

דוגמה נוספת למידה כנגד מידה: אדם שיש לו צרעת במסגרת היותו מצורע הוא צריך לשבת מחוץ למחנה. כתוב בתורה "מחוץ למחנה יהיה מושבו". אז המדרש כאן מסביר והוא משתמש במדרש אחר שמסביר מה

זה מצורע. המדרש האחר משתמש בצורה לשונית של מה זה מצורע. מצורע זה אחד שמוציא שם רע. צרעת מלשון הוצאת שם רע. אז מה עושה הפעולה הזו של מצורע? היא הופכת ידידים לאויבים. היא זורעת בחברה חוסר ידידות ועוינות אחד כלפי השני, היא מפרידה בין אנשים. על סמך זה אומרים חז"ל אדם שהפריד בין אדם לחברו, בין איש לאישתו הוא זה שיהיה מופרד מהחברה. מחוץ למחנה יהיה מושבו. זה קשור למצוות טהרת המצורע. אדם שלקה בצרעת צריך לבוא אל הכהן והוא צריך לעבור תהליך מסוים. מסגרת הריפוי שלו או התהליך של המחלה הזו זה מוגדר כמצווה. במסגרת המצווה הזו יש שלב שהוא צריך לשבת בחוץ ולכן הנקודה הזו, הפרט הזה מתפרש אצל חז"ל כמידה כנגד מידה – הוא הפריד בלשון הרע ולכן גם הוא יהיה מופרד.

12. במדבר רבה פרשה ט ד"ה טו בכלי חרש

טו בכלי חרש אמר ר"מ היא השקתהו יין משובח בכוסות משובחין לפיכך כהן משקה אותה המים המרים במקדה של חרס.

הסבר: מקור 2 גם מדבר על מידה כנגד מידה. במקור זה מדברים על אישה סוטה. בעיקרון יש לנו איסור של נישואין. אישה נשואה אסור לה לנאוף, גם לגבר אסור לנאוף עם אישה נשואה.

יש מצבים בהם הבעל רק חושד באישתו, אין לו ממש הוכחה. אבל משהו לא נראה לו. יש שתי אפשרויות: או שהוא פרנואיד. הרי יש את הנחת הנאמנות בין גבר לאישתו וכך צריך להיות ואז הבעל חושד באישתו שהיא נאפה עם מישהו אחר והוא לא יכול להוכיח את זה. מעניין שהתורה נותנת לנו במה לתחושה הזאת והיא אומרת שהתחושה הזו יכולה לבוע מזה שהבעיה אצלך ואתה פרנואיד אבל היא יכולה להיות גם תחושת אמת (תחושת אמת זו האפשרות השנייה).

התורה שבעל פה מרחיבה לנו את היריעה ונותנת לנו את כל התנאים מה צריך להיות שאישה תיכנס לגדר של אישה סוטה כי אז מבצעים עליה משהו ועושים לה פרוצדורה מסוימת. אומרת התורה שבע"פ צריך עדי התראה ועדי הסתרה. הבעל חושד באישתו שהיא בוגדת בו עם מישהו אז הוא אומר לה בפני שני עדים (עדי התראה) אני אסור עלייך להתראות עם האיש ההוא. עכשיו המצב על הפנים כבר ברור שזה רגע לפני גירושין. אבל הוא נותן לו צ'אנס. אחר כך יש גם עדי הסתרה. שני אנשים ראו שהאישה ואותו אחד שהיא אסורה עליו נכנסו לחדר בבית מלון באילת. אין עדים ממש על המעשה אבל יש עדי הסתרה. עדיין היא לא מוגדרת כאישה נואפת כי מאוד קשה למצוא עדים למעשה זה אבל היא נכנסת להגדרה של אישה סוטה.

אם קויימו כל התנאים האלה אז אישה נכנסה לגדר של אישה סוטה. מה עושים לאישה סוטה? עושים לה זבוב. מורידים לה את הכיסוי ראש, מפזרים את שיערה ומשקים אותה מי סוטה. מה זה מי סוטה? זה מים שהושמו בכלי חרס ופזרה שם כמות הומאופטית של האפר אשר במשכן. כלומר, לקחו מהמשכן (מקדש נייד) חול, נתנו קצת לתוך המים והשקו את האישה הזו.

****** בבית המקדש היה ריצוף אז מה עושים שם? במסכת סוטה סיפרו לנו שאת זה אני עושה רק אם העם צדיק. אם גם הגברים נואפים לא תוכלו להשתמש בזה. על כל פנים בבית המקדש יש בלטה ניידת עם ידית. אותה הרימו, לקחו את העפר משם ונתנו לאישה לשתות.

התורה מבטיחה שאם היא בגדה משמע שהיא תמות מזה (בטנה נופחת והייתה לאלה בקרב עמה). אישה שלא בגדה היא 100% בסדר, היא לא נאפה אז כתוב שהמים האלה לא יעשו לה נזק. אז זה לא כימי זה משהו פלאי.

למה סיפרתי לכם את זה? יש שם בתוך הפרוצדורה של השקייט סוטה מידה כנגד מידה. כתוב במקור זה שצריך להשקותה בכלי חרס. חרס זה החומר הכי בזוי (גועל נפש). אין כלי יותר זול מכלי חרס. ז"א צריך להשקות אותה דווקא בכלי חרס. אומרים חז"ל זה מידה כנגד מידה. אמר רבי מאיר "היא השקתהו יין משובח בכוסות משובחין לפיכך כהן משקה אותה המים המרים במקדה של חרס".

מידה כנגד מידה: האישה הסוטה משקה את הגבר עם כוסות יין משובחים על כן היא תשתה את המים מכלי בזוי. יש פה מרכיב של עונש.

סיימנו את הקטגוריה מידה כנגד מידה. זה אותם מצוות שיש בהם איזשהו מרכיב של עונש. כמו אצל העבד שהאזון ששמע בה סיני אז האזון הזו מרצה. והאישה סוטה. זה סוג של טעמי מצוות שחז"ל אומרים לנו כאן. אני יכול לקטלג את זה בקבוצה שהיינדמן קראתי לקבוצה הזו מידה כנגד מידה.

שיעור 10

יצחק היינמן בספרו מקטלג את טעמי המצוות לארבע קבוצות. הקטגוריה הראשונה הייתה מידה כנגד מידה שעליה דיברנו. קטגוריה שנייה היא אלגוריה.

אלגוריה:

אלגוריה זה סימבוליקה. המצווה מסמלת משהו. חז"ל לא משתמשים יותר מידי בכלי הזה, הם משתמשים בו באופן חלקי אבל יש שימוש בו. אלגוריה וסימבוליקה זה מבחינתנו אותו דבר, שהמצוות מסמלות משהו ואחת האלגוריות המפורסמות ביותר היא במקור 13.

13. ויקרא רבה פרשה ל

יב ד"א פרי עץ הדר אלו ישראל מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים כפות תמרים אלו ישראל מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים וענף עץ עבות אלו ישראל מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה וערבי נחל אלו ישראל מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים ומה הקב"ה עושה להם לאבדן אי אפשר אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה הה"ד (עמוס ט) הבונה בשמים מעלותיו ואימתי הוא מתעלה כשהן עשוין אגודה אחת שנאמר (שם/עמוס ט') ואגודתו על ארץ יסדה לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון.

הסבר: אנחנו יודעים שיש ארבע מינים שאנחנו מניפים אותם בחג הסוכות: אתרוג, לולב, הדס וערבה. מדוע ניתנו אותם ארבעת המינים דווקא בסוכות ומה הם מסמלים? המדרש אומר:

לגבי האתרוג - פרי עץ הדר אלו ישראל מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים - משל ונמשל. האתרוג נמשל לאדם. הטעם של התורה זה מש"ל לתורה שיש לאדם. הריח של האתרוג אלה המעשים הטובים של אותו אדם שהוא עשה במשך החיים. יש בזה היגיון מסוים. טעם זה משהו פנימי ולאו דוקא משהו שרואים לעומת מעשים טובים שזה משהו שאנשים רואים מבחוץ כמו למשל אדם עזר לזקנה לחצות את הכביש. ולכן הטעם זה התורה והריח זה מעשים טובים. ועבשיו המדרש משחק עם שני הטעמים האלה: טעם וריח ומשחק עם הנמשלים שלהם לכל ארבעת האפשרויות שנראה עבשיו (האתרוג זה האידיאל)

כפות תמרים (לולב) – המדרש מתביית על התמרים שהלולב מסמל אותם. על התמרים המדרש אומר: כפות כפות תמרים אלו ישראל מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים - יש טעם ואין ריח כלומר יש תורה אבל אין מעשים טובים.

ענף עץ עבות (הדס) – טובים וענף עץ עבות אלו ישראל מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה – יש בו ריח ואין בו טעם כך יש בני ישראל שיש להם מעשים טובים (ריח) ואין בהם תורה (טעם).

ערבי נחל (ערבה) - תורה וערבי נחל אלו ישראל מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים – אין תורה ואין מצוות טובות. כלומר אפשר להגיד שאפשר

ליותר עליהם אבל ה' לא מסכים, הוא אומר שאי אפשר לאבדן, הן נקשרים לבני ישראל ואז ה' אומר הם נקשרים כולם ביחד והם מכפרים אלו על אלו הביחד הזה יעשה לנו טוב.

טובים ומה הקב"ה עושה להם לאבדן אי אפשר אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה הה"ד (עמוס ט) הבונה בשמים מעלותיו ואימתי הוא מתעלה כשהן עשויין אגודה אחת שנאמר (שם/עמוס ט') ואגודתו על ארץ יסדה – קשה להבין. המדרש מפרש את זה על דרך הדרש – הקדוש ברוך הוא עולה איזשהי מדרגה (משהו חיובי) על ידי שאגודתו (אגודת ארבעת המינים) ומניפים אותה ביחד.

לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון.

זהו מדרש שבא ללמד על אחדות העם. יש לאחדות העם ערך. אם חשבנו שאין ערך ואת הערבה נזרוק החוצה כי אין לה תועלת אז הקדוש ברוך הוא שמבין יותר מאיתנו והוא אומר שכולנו נהייה ביחד דרך האחדות.

יותר מאוחר יבוא הרמב"ם ויגיד לנו נו באמת זה לא בגלל זה ניתנו ארבעת המינים. הוא נותן סיבה אחרת אבל הרמב"ם יסכים שהערך התלכש על המצווה הזו בצורה יפה מאוד. חז"ל חיפשו איפה הם יכולים להלביש לעם על אחדות אז אנחנו נביא את זה לעם במצווה הזו את הסיפור על ארבעת המינים וככה נזכור אותם. זו לא הסיבה האמיתית של ארבעת המינים אבל החז"ל נותן פה טעם אלגורי לפי הפשט – זוהי דוגמה של דרשה אלגורית.

ישנם כמה דרשות אלגוריות. באותו מדרש ויקרא רבה יש מחרוזת של טעמים אלגורים אחד אחרי השני והם שונים, מה שאולי עשוי לתמוך שזה לא הטעם האמיתי כי אם זה היה אמיתי אז היה טעם אחד.

לפני זה נמצא טעם אחר שהוא גם אלגורי והוא משווה את ארבעת המינים כמייצגים את גופו של האדם. בסוכות אדם עולה לרגל והוא מתרגש "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך" וכולו מתפרץ בהלל לקדוש ברוך הוא עם כל עצמותיו. המדרש לוקח את הפסוק הזה ומשתמש בו כדי לומר ארבעת המינים הם כל אברי גופי – האתרוג זה הלב והלולב זה עמוד השדרה והדס זה עיניים (העלה של ההדס בצורה של עין) וערבה זה השפתיים. כלומר, עם כל הפה שלי והלב ועמוד שדרה ועיניים ושפתיים – כך עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. אז זה משהו אלגורי שבא לסמל שזה הגוף של האדם.

המשך הקטגוריות של יצחק היינמן:

קטגוריה שלישית היא קצת מיסטית – כוחם הסודי של המצוות.

כוחם הסודי של המצוות:

סוג של סגולות. למצוות יש כוח סודי. סגולה מסוימת. למשל יש לנו מדרש שאומר לנו בתלמוד שכוכה של המזוזה ותפקידה הוא להגן על הבית ועל דיירי הבית "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". כתוב בתלמוד שאם מתרחשים אסונות אז בודקים את המזוזות או מחליפים אותם. כלומר התפיסה היא שהמזוזה מגנה על הבית.

** לא כתוב במפורש על כוכה של המזוזה שהיא שומרת על הבית. מזוזה בלשון מקרא זה אנכי.

דוגמה נוספת לכוח סודי של מצווה – **מצוות ברית מילה**: מה כתוב לגבי מצוות ברית מילה? "מטילה אימת ישראל על הגויים". גוי רואה יהודי מהול, על פי המדרש מה קורה לו? הוא נבהל, רועד מפחד.

סיפור אישי: היה למאיר סידלר חבר מגרמניה שהתגייר, אמא שלו המשיכה להתגורר בגרמניה והוא התגורר בישראל. באחד הפעמים שמאיר הזמין אותו נולד אחד מיילדיו (של מאיר) והוא הודיע לו שיש ברית. החבר התייעץ אם לבוא כי אמא שלו בדיוק בארץ (אמא לא יהודייה). אז מאיר אמר שאין בעיה תביא אותה גם. הוא הביא את אימו לברית מילה ואמא שלו כמעט התעלפה שם ואז מאיר הבין שאם אתה רצה להזמין גויים תזמין

אותם לחתונה, בר מצווה ולא לברית מילה כי זה טקס לא סימפטי. זה מה שעומד מאחורי האמירה "מטילת אימת ישראל על הגויים". המדרש לא מסביר את עצמו, המדרש אומר את דברו – ברית מילה מטילה את אימת ישראל על הגויים. למעשה הגויים חושבים לך תדע מה הם עוד מסוגלים לעשות. ** יש לנו מדרש שמדבר על סגולה מסוימת. לסגולה יש קשר למעשה עצמו.

קטגוריה רביעית - תועלת מאוד גשמית, ארצית, משהו מאוד פשוט.

תועלת גשמית:

כדוגמה אני מביא כאן את איסור נידה – מקור 14.

14. תלמוד בבלי מסכת נדה דף לא עמוד ב

תניא, היה ר"מ אומר: מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה - מפני שרגיל בה, וקץ בה, אמרה תורה: תהא טמאה שבעה ימים, כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה.

הסבר: על פי דין תורה אישה מופרשת מבעלה 7 ימים. אחר כך חז"ל הרחיבו את זה למינימום 12 ימים. במסגרת המחזור של האישה הבעל והאישה לא נוגעים אחד בשני.

אמרה התורה היא טמאה שבעה ימים כדי שתהייה חביבה – כמו שחתן עם הכלה מתחת לחופה משתוקק אליה אז כך גם רוצים לשמר את ההרגשה הזו. זה יועיל לנישואים, זה יעשה טוב לזוג במשך כל החיים. גם כשהתרגלו אחד לשני הם יצטרכו להתאפק כל פעם מחדש וזה תועלת מאוד פשוטה ולא מיסטית. אז יש מצווה אחת איסור נידה שחז"ל מביאים לנו את הטעם על דרך משהו תועלתני.

עד כאן לגבי העניין הזה של חלוקת טעמי המצוות על פי קטגוריות.

בסופו של דבר האידיאל של חז"ל הוא נעשה ונשמע. למילה לשמוע יש לפחות שלושה מובנים בתורה עצמה: לשמוע פיזית, להבין ויש גם שמיעה במובן של לקבל "שמע בני מוסר אביך ואל תנטוש תורת אימך" המילה שמע זה מלשון לקבל. **נעשה ונשמע – אנחנו בבין אבל רק אחרי שנעשה. כל העניין של הבנת המצוות הוא לא עומד בראש סדר העדיפויות של חז"ל אלא לעשיית המצוות יש חשיבות עליונה יותר. המילה נעשה מבטאת את זה שאנחנו נבצע ללא התנייה ואחר כך נשמע, כלומר נבין.

מבחינה לוגית זה בלתי אפשרי הפסוק הזה אתה יכול לבצע מצוות לפני העשייה? אם זה היה נשמע במובן הפיזי של המילה (כלומר לשמוע) אז זה לא הגיוני כי אי אפשר לעשות ורק אז לשמוע פיזית. לכן המילה נשמע בצמד נעשה ונשמע מבטאת משמעות של קבלה או הבנה. הנשמע הוא משני אצל חז"ל ולכן הם לא מאוד מסתערים על נושא של טעמי מצוות.

הפילוסוף הראשון של היהדות: רבי סעדיה גאון (1882-1942)

כתב ספר שנחשב ספר הפילוסופיה הראשון בימי הביניים.

שנות חייו: חי 60 שנה בין 1882-1942. היה גאון בגלל גאוני בבל. אושייה מאוד חשובה ולא רק בהגות של היהודים. אמרו עליו שהוא הציל את היהדות בזמנו. אין לנו מוסד קבוע כמו הסנהדרין שאמירתו מחייבת אז גם בתקופתו של רבי סעדיה גאון זה לא היה קיים אבל בפועל היה איזשהו מוסד שתחתיו היה רוב יהדות העולם. גאוני בבל, מלשון גאו, גאה, אנשים מרוממים והייתה להם סמכות עליונה. רבי סעדיה גאון היה אחד מהם. הוא כתב ספר פילוסופי שנקרא אמונות ודעות. הספר כתוב בערבית והוא תורגם לעברית ובספר עצמו בפרק ג יש את תפיסת המצוות שלו.

**אנחנו עוסקים בהוגים שיש להם שיטה. אין כמעט מישהו דתי או רב שאין לו רעיון לגבי מצווה מסוימת שהתורה לא אמרה לנו את הטעם שלה. אבל יש רק מעטים שבנו שיטה שלמה של טעמי מצוות.

ספר האמונות והדעות מאמר ג – רבי סעדיה גאון

"אפתח ואומר: הודיענו אלהינו יתברך על ידי נביאיו, שהוא נתן לנו תורה ללכת בה, ובה מצות שצוה אותנו בהן, ואנחנו חייבים לשמור ולעשותם בלב שלם, והוא אמרו (דברים כ"ו ט"ז) היום הזה י"י אלקיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך"

הסבר: כלומר צריך לקיים מצוות.

חוקים ומשפטים שמרת ועשית – למה כתוב גם שמרת וגם עשית? כיוון שיש פה רמיזה לשתי קבוצות של מצוות: מצוות עשה ומצוות אל תעשה. שמרת = מצוות אל תעשה (הישמר לך פן) ועשית = מצוות עשה.

חוקים ומשפטים – כאן הכוונה שיש הרבה מאוד ביטויים למצוות – הכינוי הכי בולט למילה המצוות זה חוקים ומשפטים (כינוי שחז"ל נתן). חוקים אלה המצוות הפחות מובנות או הלא מובנות והמשפטים אלה המצוות המובנות. על כל פנים בין אם זה מצוות עשה או מצוות לא תעשה, הכל צריך לבצע, משמע לשמור מצוות אל תעשה ולעשות מצוות עשה.

"והעמידו לנו נביאיו על המצות ההן האותות והמופתים ההגדולים, ושמרנום ועשינו אותם מיד. ואחר כך מצאנו שהעיון מחייב שנתנת לנו תורה, ולא היה ראוי לעזבנו מבלעדיה".

לפי תפיסתו של רבי סעדיה גאון הניסים והמופתים נותנים גושפנקה (=חותם) לאמון. בכל אופן, מה יקרה אחרי שקיבלנו את החוקים והמשפטים האלה? "ושמרנום ועשינו אותם מיד. ואחר כך מצאנו שהעיון מחייב שנתנת לנו תורה". איך שקיבלנו את המצוות נעשה אותם מיד ואחר כך מצאנו שהעיון מחייב שתינת לנו תורה. כלומר יש מצב שאנחנו יכולים להיות בלי תורה? שאני חושב על זה, התשובה היא לא. ואז יש לי כל מיני מחשבות למה מצוות מסוימות מועילות לי. על כל פנים יש מדרג סדר מאוד חשוב שכל מי שמסביר טעמי מצוות מתחיל עם הדבר הזה. שמירה ועשייה של מצוות לא תעשה ומצוות תעשה בלתי מותנה. ואחר כך מחפשים טעמים. קודם כל אתה עושה. בשלב העשייה אתה לא בודק אם זה מוצא חן בעיניך או לא. אחר כך בחשיבות שנייה אתה רוצה להבין למה אתה עושה את מה שאתה עושה. עשייה תמיד קודמת.

עד כאן רבי סעדיה גאון נמצא ברצף אחד עם חז"ל. עכשיו נגיע להבחנה המפורסמת שלו בין מצוות שכליות למצוות שמעיות.

המצוות השכליות הן מצוות הזהות לחלוטין למשפטים והשמעיות הן זהות לחוקים. אם אכן אין הבדל בין חוקים לבין המצוות השמעיות אז גם אין הבדל בין המשפטים והמצוות השכליות אז נשאלת השאלה למה רבי סעדיה גאון ממציא ביטויים חדשים? בניסוח מדויק: **למה הוא מלביש מונחים חדשים על מושגים ישנים?**

תשובה: רבי סעדיה גרון לא מסביר למה הוא המציא את המושגים הללו. ההנחה של מאיר סידלר שרבי סעדיה גאון רוצה לתת למצוות האלה כיוון יותר פילוסופי כי הגדרה של חוקים ומשפטים זו לא הגדרה פילוסופית. ולכן הוא מלביש מונחים חדשים. החוקים זה מצוות שמעיות מבחינת זה ששמענו אותם ופשוט עושים אותם, ומשפטים אלה מצוות שאנחנו גם עושים אותם אבל הן גם שכליות כלומר, אנחנו מזדהים איתם ואומרים שהם נכונים. אלה מצוות שאנחנו חייבים לבצע כי אחרת החברה לא תחזיק מעמד.

תראה בפסקה הבאה: הדגשתי שלוש פעמים השכל מחייב – זה המצוות השכליות והם התחלקו לשלוש קבוצות:

"כי **השכל מחייב** להחזיר לכל מטיב או בהטבה, אם הוא צריך אליה, או בהודאה, אם איננו צריך לגמול. והיות זה מחייב השכל הראשונים, לא יהיה נכון שיוותר על כך הבורא יתברך כלפי עצמו, אלא בהכרח יצווה על בראיו לעבדו ולהודות לו על שבראם. **והשכל מחייב** עוד, שהחכם לא יתיר לגדפו ולקללו, הכרחי על כן,

שהבורא ימנע מעבדיו לגמול לו בכך. **והשכל מחייב** עוד, שימנע מהברואים לחטוא זה נגד זה, בכל מיני החטאים, הכרחי על כן, שלא יתיר להם החכם זה"

התת קבוצה השכלית זה מצוות אדם לחברו – לא לגנוב, לא לרצוח. אבל יש גם מצוות בין האדם למקום שהן מצוות שכליות והראשונה מביניהם היא שצריך להוקיר תודה למי שברא אותנו. זה משהו שכלי לחלוטין ולכן יש מצוות מסוימות שמופנות כלפי ה' והן שכליות ומחייבות אותנו. משהו עשה לך טובה תרצה להחזיר לו בטובה – זה מולד ולא נרכש. השכל מחייב את זה. **"כי השכל מחייב להחזיר לכל מטיב או בהטבה, אם הוא צריך אליה, או בהודאה, אם איננו צריך לגמול"**. כשעושים לך טובה אדם צריך להחזיר טובה בחזרה אך אם האדם לא יכול להחזיר לו משהו יש הכרת תודה. יש שני מובנים: אני מחזיר לך טובה או אני לפחות מודה לך.

ה' לא צריך את הטובות שלנו אבל הוא רוצה לחנך אותנו להיות אנשים טובים – **"והיות וזה מחיובי השכל הראשונים, לא יהיה נכון שיוותר על כך הבורא יתברך כלפי עצמו, אלא בהכרח יצווה על ברואיו לעבדו ולהודות לו על שבראם"** – לכן כדי לחנך אותנו אז שיגידו לי יפה תודה לפחות. לכן אמירת תודה לאלוהים זה שכלי.

רוב החוקים שהשכל מחייב זה בין אדם למקום ורוב המשפטים זה בין אדם לחברו אבל יש גם משפטים, מצוות שכליות שהשכל מחייב שהן בין אדם למקום.

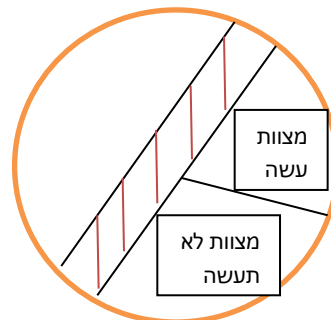
"והשכל מחייב עוד, שהחכם לא יתיר לגדפו ולקללו, הכרחי על כן, שהבורא ימנע מעבדיו לגמול לו בכך" – להחזיר לו רעה תחת טובה.

והנה הקבוצה העיקרית ששייכת למצוות שכלתניות – **"והשכל מחייב עוד, שימנע מהברואים לחטוא זה נגד זה, בכל מיני החטאים, הכרחי על כן, שלא יתיר להם החכם זה"**. מי זה החכם כאן? זה ביטוי לאלוהים. הוא אומר את זה על דרך השלילה שימנע מהברואים לחטוא זה נגד זה.

כל זה שייך למצוות שכליות ולמרבה הפלא, יש 2 קבוצות של מצוות שכליות ששייכות לאדם למקום – צריך להודות לו ואסור לחטוא לו.

שיעור 11

דבר אחרון מצוות שמעיות: והשכל מרשה – קבוצה רביעית. המצוות השמעיות הן לא נגד השכל, השכל הוא ניטרלי לגביהן כמו למשל מצוות איסור אכילת בשר וחלב.



העיגול מסמל את שלל המעשים שבנאדם יכול לעשות. מתוך העיגול ישנן מצוות שאנחנו עושים באופן טבעי: אלה מצוות עשה ואל תעשה- כל מה שאשפזר לעשות ואפשר להימנע ממנו. מתוכן יש חלק מאוד קטן שיש להן סוג של ציווי טבעי, מוסר טבעי- זה השטח של השכל מחייב (באזור זה החלק שכתוב מצוות עשה ומצוות לא תעשה). באה התורה ומגדילה את השטח הזה של העשה ולא תעשה. פתאום צריך לעשות קידוש בשבת (מצווה מן התורה), לא לאכול בשר וחלב (זה מצוות לא תעשה מן התורה)- אז השטח המקווקו הזה, זה לא טבעי (הרומאים צחקו על השבת שהיהודים עצלנים). התורה הכניסה מצוות לתחום הרשות. כל

המקווק, כל זה השכל מרשה. הכוונה שהשכל ממשיך להיות ניטרלי לגבי המצוות הללו, אני עדיין לא מבין למה אבל אני לא אוכל. על פניו במבט ראשון, אני מבין למה לא לרצוח אבל כאן בתחום הזה שהשכל מרשה, כמו למשל איסור לאכול בשר וחלב אני לא מבין.

**** החלוקה של רבי סעדיה גאון** שהוא חילק את המצוות השכליות לשלושה חלקים ולא ברור איך הוא עושה את החלוקה הזו כי דווקא השלישי זה העיקר של הכל המחייב, מצוות אדם לחברו אך כאן רבי סעדיה גאון שם במקום השלישי דווקא הראשון והשני הן מצוות בין אדם למקום שצריך למסור לקדוש ברוך הוא תודה ואסור לפגוע בה'.

איך רבי סעדיה גאון מנסח את השכל המרשה?
"והשכל מרשה", שישתמש החכם בפועל בדבר מהדברים, ויתן לו שכרו על דבר זה ... כי הרי זה מועיל לפועל, ולא יזיק לבעל הפעולה".
**** החכם = הקדוש ברוך הוא.**

במצוות שכליות המצוות מועילות לחברה, בתוך המעשה נמצא כבר הטוב ובהימנעות מהמעשה נמצא כבר הרע. לעומת זאת במצוות השמעיות כמו לאכול בשר עם חלב על פניו אין שם טוב פנימי, אומנם מובטח שכר אך שכר זה טוב חיצוני לעומת שכליות שבתוכן יש תועלת.

בהמשך רבי סעדיה גאון מרחיב ומפרט על המצוות:

"וכאשר נקבץ אלו הארבעה ענינים, יהיו כלליהם הם המצוות אשר צונו אלקינו. והוא שחייבנו לדעתו, ולעבדו בלב שלם, כמו שאמר הנביא (דה"א' כ"ח ט') ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה. ועוד הזהירונו, מלגמול לו בקללות ובגדופים, אף על פי שאינם מזיקים אותו, אלא שאין מדרך החכמה להתירם, כאמרו (ויקרא כ"ד ט"ו) איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו. ולא התיר לקצתנו להרע לקצתנו, ולחמסם, כמו שאמר (שם י"ט י"א) לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו"

הסבר: הארבעה ענינים - שזה למעשה שניים רק שהראשון מתחלק לשלושה תת פרקים (מחייב, מחייב, הסבר: הארבעה ענינים - שזה למעשה שניים רק שהראשון מתחלק לשלושה תת פרקים (מחייב, מחייב, מחייב ומרשה. אבל זה בעצם שתיים – אחד מחייב ואחד מרשה.

"ואלה השלושה ענינים, הם ומה שנספח אליהם, הם **החלק הראשון משני חלקי המצוות**, ונספח אל **הראשון** מהם, להכנע בפניו ולעבדו, ולעמוד לפניו, והדומה לזה, והכל בכתובים. ונספח אל **השני**, שלא לשתף עימו, ושלא ליטע בשמו לשקר, ושלא לכנותו בבינויים בזויים, והדומה לזה, והכל בכתובים".

"ונספח אל **השלישי** לנהוג בצדק ואמת וביושר ובמשפט, ולהתרחק מרצח בני אדם, ולאסור את הניאוף, הגנבה והרכילות, ושיאהב המאמין לאחיו כמו שהוא אוהב לנפשו, וכל אשר נכלל באלה השערים, והכל בכתובים. **וכל ענין מאלה המצוות שציוה עליהן נטע בשכלנו אהבתו, וכל ענין מאלה המצוות שהזהיר מהן, נטע בשכלנו גנותו**, כמו שאמרה החכמה אשר היא השכל (משלי ח' ז') כי אמת יהגה חכי ותועבת שפתי רשע".

"והחלק השני – דברים שאין השכל מחייב שהם טובים לעצמם או מגונים לעצמם (עשה ולא תעשה) – הוסיף לנו הבורא צווי ואזהרה כדי להרבות גמולנו והצלחתנו באמצעותם, כמו שאמר (ישעי' מ"ב כ"א) ו"י חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. ונעשו אותן מהן שנצטוו עליהן רצוים, ואשר הזהירו עליהן מגונים, מבחינת המשמעת שיש בדבר. והרי הם מבחינה שניה זו נספחים אל החלק הראשון. ועם זה אי אפשר שלא יהיו להם, לאחר התבוננות, תועלות חלקיות, וטעם כל שהוא מדרך המושכל, כפי שיש לחלק הראשון תועלות גדולות וטעמים גדולים מדרך המושכל".

הסבר: לעזור לזקנה לעבור את הכביש חוץ מזה שהתורה מצווה לעשות את זה, יש בזה גם תועלת פנימית. לעומת זאת, לחפור בורות בגלל שמישהו אמר לך אני אתן לך 20 שקל אין בזה תועלת פנימית זה לא עזר לאף אחד אבל שכר אני מקבל על זה, אז זה תועלת חיצונית. הקדוש ברוך הוא ברא עוד כל מיני מצוות יזומות

כאלה בשביל שכר, לעולם הבא וזה נקרא "יגדיל תורה ויאדיר". בנוסף לתורה הטבעית שזה דברים מוסריים, ה' הוסיף דברים לא טבעיים כדי להגדיל את השכר.

עד עכשיו הכל היה פשוט – אחרי שהרב סעדיה גאון הרחיק בין שני סוגי מצוות: תועלת פנימית ושכר וכאלה שיש בהן רק שכר – הוא לא לגמרי מרוצה מזה, יש בעיה. אם יש מצוות שאנחנו כל הזמן מבינים כי הן מוסריות (עובדה שחברות מתוקנות גם אסרו את זה כמו רצח וגניבה), אם זה כל כך מובן איזה שאלה נשאלת? למה הקדוש ברוך הוא מטריח את עצמו לרדת להר סיני ואומר לא תרצח, משהו שהוא מובן מאליו? דווקא בלוגיקה הזאת הייתי מצפה שהוא יגלה משהו חדש ולא משהו שאני ממילא יודע. אז דווקא הייתי מצפה שמצוות שכר יהיו מצוות בהר סיני, המצוות שהשכר מרצה. יש קושי על הנקודה הזו למה זה מופיע בעשרת הדברות אם זה מובן מאליו שגם כל פילוסופי יגיע אליו.

***אחת הסיבות שיש יצרים נגשיים אז שהמצוות הן מה' האדם יפחד קצת יותר וזה יהיה חזק מול היצרים.**

במצוות שכר נשאלת גם שאלה – אלוקים נותן מצוות יזומות, באותה מידה שהוא אסר ללבוש צמר ופשתן ועל זה לקבל שכר (מצוות לא תעשה). אז באותה מידה הוא יכל לאסור כותנה ופשתן העיקר שמשהו יהיה אסור. יגדיל תורה שיהיה לך קצת קשה. באותה צורה שהוא אמר ללבוש ציצית הוא יכל להגיד ללבוש נעליים חומות העיקר שיש מצווה – מצווה שאין לה תועלת אבל שכר מקבל. אם המצווה היא רק שכר נשאלת השאלה למה דווקא מצוות אלה? הרי לא משנה מה זה יהיה באותו מידה היית יכול לאסור את הפרה ולהתיר את החזיר. ההיגיון הפנימי אומר אם זה באמת רק בשביל שכר המצוות האלה יהיו בפועל שרירותיות. המצוות לשעצמו יהיו שרירותיות העיקר שיש מצוות. אני צריך בוכתה של מצוות כדי שתהיו ממושמים. אלוקים נותן שכר. אתם מתאמצים.

רס"ג לא רוצה להגיע לשם. הוא כן רוצה לומר שיש במצוות שכר גם תועלת. אבל ברגע שהוא יגיד שגם בזה יש תועלת אז הן הפכו להיות שכליות. מצד שני אלה מובנות מאליו. אבל אם הן מובנות מאליו אז למה צריך לצוות אותן? אז מצד אחד בשביל ללבות את הפחד על היצרים. סיבה שנייה היא שיש גם במצוות השכליות מרכיבים שמעיים. שיש שם משהו שאני לא מבין. לדוגמה: אסור לרצוח. ממתי זה בדיוק? מאיזה רגע זה נקרא רצח? בשכל לא יודע מאיזה רגע מבטן אימו אם בכלל זה נקרא רצח, החודש הראשון כבר? השבוע הראשון? או חודשיים? אני יכול לסחוט את השכל שלי עד טיפתו האחרונה ואני לא יודע בדיוק.

ולכן לגבי גנבה – הרס"ג אומר במפורש – גניבה ברור שזה אסור אבל כדי להגדיר גניבה אתה צריך קודם כל להגדיר רכוש. כי אם הכל שייך לכולם אין מה שייגנב.

מצבי קצה- "נשרפו חיטך בעליה" – ראובן מכר לשמעון את החיטים שלו, שמעון שילם לו את הכסף ואמר אני בא לקחת מחר בסדר? (שילם לו כבר). בלילה יש שרפה – אז שמעון אומר תחזיר לי את הכסף. ראובן אומר לו זה החיטים שלך אני בסך הכל איחסנתי אותם. אם שלי נשרף אני צריך להעביר לך את הכסף, אבל אם שלך אז ביש מזל.

מתי זה עבר בעלות? ביהדות תשלום לא קובע בעלות, צריך משיכה. שרירותיות קובעת מה בקצוות, בעניין הגניבה, אותו קצה שצריך להגדיר מה זה רכוש. במקום הזה יש מקום להחליט ככה או להחליט ככה. יש כאלה שיגידו אני מחליט לפי העברת הכסף. יש גם טיעוני נגדיים אז אסור גניבה, זה אבסולוטי אבל בקצוות זה גניבה או לא נחשב גניבה. זה שמעי ולא שכלי. אז יש במצוות השכליות מרכיב שימעי ולכן צריך לצוות עליהן. זה לא מובן מאליו.

ובמצוות השמעיות שהן שרירותיות יש גם היגיון מסוים שיש שם בכל זאת. **כאן הבעיה סמנטית קצת כי אם יש היגיון מסוים זה שכלי**, אז איך אתה פותר את הבעיה? לא רצית שזה יהיה שכלי. אז אנחנו רואים איך הפיתרון שלו יהיה סמנטי. לגבי המצוות השכליות זו הסיבה לגבי המצוות השמעיות הוא גם יגיד איזשהי סיבה אבל הוא פחות החלטי.

נראה דוגמאות:

- "וראוי שאקדים דברים על **המצוות השכליות** תחילה ואומר: מן החכמה לאסור **שפיכות דמים של בני אדם**, כי אם זה יותר, יכלה קצתם את קצתם, ויהיה בכך, מלבד הצער שיש בדבר, ביטול העניין שאליו התכוון החכם, באשר ימנעם הרצח ממה שנבראו עבורו וממה שנצטוו עליו"
- "ומן החכמה לאסור את **הזנות**, שלא יהיו בני האדם כבהמות, עד שלא ידע איש את אביו שיכבדהו על כך שגדלו, ולא יוכל לרשת את רכוש אביו כפי שירש ממנו את המציאות, ולא ידע שאר קרוביו לא מצד אביו ולא מצד אמו, ולא יוכל להנות ממה שהוא מוצא אצלם מן החמלה" - **מדובר כאן באיסור שכיבה של אשת איש**. אסור כדי שלא יהיו כמו הבהמות שהאמא תהייה בטוחה אך האבא לא בטוח, רוב הקורבין לא יהיו ידועים לאדם וגם הילדים לא יידעו ממי לרשת הכל, תהייה אנדרלמוסיה גדולה כמו בהמות. רבי סעדיה גאון אומר שמשפחה זה כמו חממה ובחוץ זה שדה הקרב הנצחי.
- "ומן החכמה לאסור את **הגנבה**, כי אם תותר, יבטחו בני אדם על גניבת ממון מאחרים, ולא יישבו העולם ולא יקנו רכוש, יתרה מזו: אם יסמכו הכל על זה תבטל הגנבה עצמה באשר יבטל הרכוש, מפני שלא ימצא דבר שיגנב כלל"
- "ומן החכמה ואפילו מיסודותיה, **אמירת האמת ועזיבת השקר**, כי האמת היא אמירת הדבר כפי שהוא וכפי מצבו, והשקר הוא אמירת הדבר לא כפי שהוא ולא כפי מצבו, וכאשר יפגוש אותו החוש וימצאנו באופן מסוים, והנפש תעיד עליו באופן הפוך, יתנגדו שני הדברים בנפש ויהיו לשני הפכים, ואז תרגיש זרות בריחוק הדברים".

הסבר על אמירת האמת ועזיבת השקר: עכשיו רס"ג יציג לנו כאן את הפוליגרף. כי שימו לב הוא לא יגיד שזה לא יפה לשקר. הוא יגיד תעזוב יפה לא יפה, הוא יגיד שהשקר יגרום לך חריקה. משהו חורק בנפש שלך, משהו לא בריא בנפש שלך. הוא מגדיר עכשיו "כי האמת היא אמירת הדבר כפי שהוא וכפי מצבו, והשקר הוא אמירת הדבר לא כפי שהוא ולא כפי מצבו – מצביע על סמרטפון ואומר זה סמרטפון. "והשקר הוא אמירת הדבר לא כפי שהוא ולא כפי מצבו" - מצביע על סמרטפון ואומר זה כיסא.

"וכאשר יפגוש אותו החוש וימצאנו באופן מסוים, והנפש תעיד עליו באופן הפוך, יתנגדו שני הדברים בנפש ויהיו לשני הפכים, ואז תרגיש זרות בריחוק הדברים" – אני רואה בעיניים שזה סמרטפון ולא כיסא והנפש, הפה שלי יגיד זה כיסא, יתנגדו שני הדברים בנפש ויהיו לשני הפכים ואז תרגיש הנפש זרות וריחוק הדברים. גם השקרן המדופלם שאין לו שום בעיה מוסרית לשקר אבל אין לו אלצהמיי, כלומר הוא יודע שהוא משקר ואין לו שום בעיה לעשות את זה, הוא אומר אני לא גנבתי למרות שהוא יודע שהוא גנב. אבל היות והחושים שלו יודעים שהוא שיקר וגנב. החוש פוגש את המצב במצב מסוים והנפש, הפה שלו מדבר על אותו מצב אז על כל פנים החוש יפגוש אותו בצורה מסויימת, הפה מדבר עליו בצורה אחרת אבל הנפש תרגיש את זה היא יודעת את זה ומה יוצר? חריקה במה שבאמת היה לבין מה שהוא אמר. הוא יודע שהוא משקר – הפער בין מה שהיה לבין מה שהוא מספר יוצר בו בעל כורחו חריקה בגלל הפער הזה. רבי סעדיה גאון ממציא פה את הפוליגרף.

****כאן הוא נתן טעמים במצוות שכליות.**

ועכשיו לגבי המצוות השמעיות- מותר בשכל:

"אחר כן אומר **בחלק השני** אשר הוא מותר בשכל, ובאה התורה וצוותה על מקצתו ואסרה מקצתו, והניחה השאר כפי שהיה – כגון קידוש יום בין הימים, כשבתות ומועדים, וקידוש איש משאר בני האדם, ככהן ונביא. ואיסור אכילה מקצת המאכלים, ואיסור משכב מקצת הנשים, והפרישות בעקבות מקרים מסויימים בשל הטומאה – כל אלה ומה שנגזר מהם ומה שנספח אליהם, **אף על פי שהסיבה המרכזית בקיומם היא מצות אלהים, ושנגיע אל השכר, הנני מוצא לרובם טעמים פרטיים מועילים**, וראיתי לנכון להזכיר קצתם ולדבר עליהם, וחכמת הבורא למעלה מהכל". – הוא מסייג את זה קצת: לך תדע אם הטעמים שאני מצאתי הם הטעמים הנכונים. הוא מנסה לא להיות החלטתי כדי לשמור על החלוקה בין שכליות ושמעיות.

- "ואומר: כי מתועלות קדוש קצת הזמנים, ראשית כדי לשבות בהם ממלאכה ולהגיע אל המנוחה מרוב היגיעה, ולהשיג מקצת החכמה, ולהוסיף בתפלה, ולהפנות בני אדם לפגישת קצתם עם קצתם בהתקבצם, וידברו בענייני תורתם ויכריזו עליהם, וכל הדומה לזה". – לבית כנסת יש תועלת חברתית. לא הכל רוחני, יש חלק חברתי.
- "ומתועלות קדוש איש מיוחד, כדי שיהיו מוכנים לקבל ממנו החכמה יותר, ושהוא ישמש כשליח ציבור, ושתתחבב על בני האדם הדרך הישרה; וכדי שיגיעו אל מעלתו, ושישתדל הוא להישיר בני אדם היות והוא ראוי לכך, ומה שדומה לזה". – לקדש איש חכם. רק אדם שאני מכבד ורואה בו אדם קדוש אני מוכן ללמוד ממנו, לקבל ממנו חוכמה ומצידו הוא ירגיש מחוייב לשמש כשליח ציבור כדי שיגיעו למעלתו והוא גם ירגיש מחוייב כי כל כך מכבדים אותו אז הוא לא יכול לעשות דברים מגונים.

עד עכשיו הכל היה פשוט, עכשיו רס"ג מתחיל לסבך.

"ומתועלות אסור אכילת בעלי חיים אחדים, כדי שלא ידמם לבורא, כי לא יתכן שיאכל מה שהוא דומה לו, וגם לא יתכן שיכריז עליו כטמא, כך שלא יעבוד האדם מאומה מהם, כי לא יתכן לעבוד מה שהושם לו למאכל, ולא מה שנחשב אצלו כטמא".

הסבר: בעולם העתיק אצל המצרים ואצל ההודים יש עבודה זרה מסוימת שהיא עבודת הבהמה. אבל יש דבר כזה, אדם משתחוה לפרה בהודו, ובמצרים עשו אלוהים מבעלי חיים. אז מה היה לנו כאן? שילוב מעניין של בהמה ואותם אלוהים שלהם והבהמות שהאלילו אותם הם כמובן לא אוכלים אותם, יש גבול. אז זה קדוש ולא נאכל. לא בכדי ההודים לא אוכלים את הפרה כי הפרה היא קדושה. קדוש, טהור ולא נאכל. לעומת זאת יש לא קדוש וזה נאכל. לא כל ההודים הם צמחוניים. אלה שתי האפשרויות אם זה קדוש זה לא נאכל אם זה לא קדוש אפשר לאכול את זה.

היהדות יצרה דבר כזה: טהור ונאכל לעומת זאת טמא לא נאכל. זה כל העולם החי, אין משהו באמצע. יש או טהור ונאכל או טמא ולא נאכל. ואלה שני סוגי בעלי החיים אין באמצע ביהדות. את הטהור אני לא יכול לעבוד, יש גבול כי אני אוכל אותו. אז את הטהור אני לא עובד כי הוא נאכל. את מה שלא נאכל אני גם לא יכול לעבוד כי הוא טמא. אז זה יצר מצב מנטלי שעל פי רבי סעדיה גאון אין אפשרות לעבוד שום בהמה – כי את הטהור אני שם בצלחת ואת מה שאני לא שם בצלחת שלי אני לא יכול לעבוד כי זה מוגדר וטמא. אין ביהדות שילוב של טהור ולא נאכל וזה השילוב היחידי שמאפשר עבודת בהמה. יש אצלי שאני לא אוכל אבל הוא מוגדר כטמא. טמא זה שלילי אני לא אוכל חיה טמאה. ויש אצלי טהור אבל אני אוכל אותו אז על ידי החלוקה הפשוטה הזו שני סוגי בהמה על פי רבי סעדיה גאון אלוקים ביוזמתו ביער לפחות את הסוג הזה של עבודה זרה מעם ישראל – אין עבודה זרה.

שיעור 12

רבי אברהם אבן עזרא

חי בשנים 1092-1167 (לא צריך לזכור שנים), אחרי רבי סעדיה גאון. היה משורר אך הוא בעיקר מוכר לנו כפרשן תורה (קצת פחות מוכר מרש"י שהוא נחשב ל-הפרשן).

רבי אברהם אבן עזרא כתב ספר מיוחד בשם יסוד מורא, בספר הוא מדבר על הנושא של מצוות וטעמי המצוות.

מה ייחודי אצלו? רבי אברהם אבן עזרא הוא בן אחד הבודדים שעוסק באסטרולוגיה. ביהדות יש הסתייגות ממזלות כי היא סותרת את אחד היסודות של היהדות שיש בחירה חופשית וברגע שהכל נקבע אז אין בחירה חופשית. אך זה לא מדויק כי הכל בידי שמיים חוץ מיראת שמיים. עזרא השתמש באסטרולוגיה במובן זה שהוא אומר שיש השפעה של כוכבים. התפיסה שלו היא "כוח העליונים על התחתונים". מכאן מובאת תפיסת האסטרולוגיה. יש כוחות בידי שמיים, דרך כל מיני מערכות וגם דרך

המזלות אבל יש לנו איזשהו כלי להתגבר וזו התורה. התורה היא מעל הכוחות האלה. לכן עזרא יכול לומר שהחגים מנטרלים את הכוחות המזיקים של הכוכבים.

מאכלים אסורים – רבי אברהם אבן עזרא הוא הראשון שאומר את המובן מאליו. הסיבה לכל מערך הכשרות בפועל היא שאנחנו רואים שזה מרחיק אותנו מהגויים. זה לא לגמרי נכון, אני יכול להזמין אותו אלי, אין איסור שהוא יאכל אצלי אבל זה לא עובד ככה כי תמיד בקשרי ידידות יש הדדיות, פעם הוא אצלי ופעם אני אצלו. בפועל מאכלים אסורים מונעים התבוללות וקרבת יתר.

****איסורי המאכלות בפועל הם כלי כדי ליישם את זה ומעניין שאף אחד לא אמר את זה לפניו: פרשנים אחרים אמרו שהסיבה היא מטעמי בריאות וכו' אך היפנים אוכלים את הכל והם עם תוחלת החיים הכי ארוכה בעולם.**

מקור ראשון של אבן עזרא:

עזרא מחלק את המצוות לשלושה חלקים: מצוות שמשפיעות על אמונת הלב, מצוות בפה (שנגיד דברים) ומצוות מעשה. **אמונת הלב זה הבסיס** כי בלי זה אני לא זז, אם אני לא מאמין בקדוש ברוך הוא אני לא אעשה כלום. "רחמנא לבא בעי" - הקדוש ברוך הוא מבקש את הלב, זה מה שהוא רוצה.

"ועתה שים לבך ודע כי כל המצוות הכתובות בתורה או המקובלות או התקונים שתקנו האבות אף על פי שרובם הם במעשה או בפה הכל הם לתקן הלב" – לדוגמה מצוות שחיטה. גם בהמה טהורה (למשל פרה) אם אני רוצה לאכול אותה צריך שחיטה כשרה. לא מוצאים מצווה זו בתורה אלא כתוב בתנ"ך רבתי (ספר הלכה) "וזבחת כאשר צויתך". מכאן לומדים שצריך שחיטה כשרה.

אנחנו עושים דברים, אנחנו מתנהגים בצורה מסוימת וזה משפיע גם על התפיסות שלנו.

קארל מרקס טען שהוויה קובעת את התודעה. התורה גם עובדת ככה: יש המון מצוות מעשיות וזה אמור להשפיע על התודעה שלנו. זה הכל בא לתקן את הלב, הלב זה מקור המחשבה והרגש. גם בלשון התורה וחז"ל הלב הוא מקור הרגש והמחשבה "חכמי לב".

ובהמשך עזרא מפרט:

מצוות הלב: "ומצות הלב תחלתם [שמות כ] אנכי ה' אלהיך שיאמין בכל לבו שהשם שהוציאו ממצרים הוא אלהיו והנה היא מצות עשה וככה [דברים ו] ואהבת את ה' אלהיך [דברים יא] ולדבקה בו וככה [ויקרא יט] ואהבת לרעך כמוך. ולא תעשה [שמות כ] לא יהיה לך אלהים אחרים באמונת הלב [ויקרא יט] ולא תשנא את אחיך [שמות כ] לא תחמוד. [דברים ד] וידעת היום והשבות אל לבבך מצות עשה וככה [דברים ו] שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד"

הסבר: היה דיון כבר בימי הביניים- האם אפשר לצוות על אמונות? הרי על מעשים אפשר לצוות. במצוות מצוות הלב אנחנו מצווים להאמין – אתה צריך להאמין באלוקים שהוא זה שהוציא אותך ממצרים ובמצוות הלב לא יהיה לך אלוהים אחרים (לא רק שתעשה פסח אלא תאמין באלוקים), לא תשנא את אחיך בלבבך, לא תחמוד וכו'.

מצוות הפה: "ומצות הפה וידוי כהן [דברים כו] וענית ואמרת [דברים כג] מוצא שפתיך וברכת המזון והלל ותפלה [דברים ו] ושננתם לבניך ודברת בם והנה מצות עשה ורבים ככה. [שמות כ] ולא תעשה [שמות כ] לא תשא את שם ה' אלהיך [שמות כ] לא תענה ברעך [שמות כב] אלהים לא תקלל ולא תאור [שמות כג] לא תזכירו [שמות כג] ולא ישמע על פיך [שמות כג] לא תכרות להם ברית [שמות כג] ולא תענה על ריב ורבים ככה והמצות במעשה הם רבות ואין צורך לזכרם".

הסבר: עצם זה שיש מצוות באמירה: וידוי כהן, ברכת מזון, הלל, תפילה וכו' מצוות לא תעשה שהם בפה: לא תשקר, לא תישא את שם השם לשווא וכו'.

מצוות במעשה: "ואלה ירגילו לבו וידיכוהו עד כי ידבק בשם יתברך הנכבד כי בעבור זה נברא האדם כי לא נברא לקנות הון ולא לבנות בנינים יעזבם לזרים והוא ידור תחת הארץ ולא להתענג במיני מאכלים כי רגעים מעטים הם והיגיעה רבה ... ולא יתעסק בהבלי העולם רק להתבודד ללמוד ולהגות בתורת ה' ולשמור מצותיו והשם יפקח עינו ולבו ויחדש בקרבו רוח אחרת אז יהיה בחייו אהוב ליוצרו ונפשו דבקה בו ותשבע שובע שמחות את פניו ובהפרדה מעל הגויה תהיינה נעימות ימין אלהיו עליו נצח".

הסבר: האדם לא נברא כדי לבנות בנינים ואז לעזוב אותם או להתענג על כל מיני מאכלים. זה לא מטרת האדם.

שורה תחתונה: המטרה היא תמיד הלב וכדי להגיע ללב צריך לעשות מעשים ואחרי המעשים יבואו הלבבות. כלומר, כל המצוות שאמרנו גם מצוות עשה וגם מצוות אל תעשה באות לקרב את הלב.

יסוד מורא, פרק ז' – המקור עצמו

והנה כל המצוות על שלש דרכים הא' באמונת הלב והשני בפה והשלישי במעשה ... ככה עקר כל מצוה שהיא תלויה בפה או במעשה צריכה לאמונת הלב ואם לאו הכל שוא ותהו. ורז"ל אמרו [סנהדרין קו:] רחמנא לבא בעי והוא בוחן לב וחוקר כליות וכתוב [דברים ל] בפיו ובלבבך לעשותו וזה הכתוב כולל השלש דרכים בפיו ידוע ובלבבך אמונת הלב לעשותו שתעשה המצוות שהם במעשה. וככה כתוב [דברים י] מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אֵלֶיךָ בכל לבבך ובכל נפשך. ודוד המלך אמר [תהלים כד] נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו. וכן [תהלים יח] הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו לא רגל ...

ועתה שים לבך ודע כי כל המצוות הכתובות בתורה או המקובלות או התקונים שתקנו האבות אף על פי שרובם הם במעשה או בפה הכל הם לתקן הלב [דברי הימים א כח] כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין ... על כן היתה העולה כליל כולה לשם על דבר העולה על הרוח דבר שאיננו נכון והחטאת והאשם על חטא בפה או במעשה ...

ומצוות הלב תחלתם [שמות כ] אנכי ה' אֵלֶיךָ שיאמין בכל לבו שהשם שהוציאו ממצרים הוא אֵלֶיךָ והנה היא מצוה עשה וככה [דברים ו] ואהבת את ה' אֵלֶיךָ [דברים יא] ולדבקה בו וככה [ויקרא יט] ואהבת לרעך כמוך. ולא תעשה [שמות כ] לא יהיה לך אלהים אחרים באמונת הלב [ויקרא יט] ולא תשנא את אחיך [שמות כ] לא תחמוד. [דברים ד] וידעת היום והשבות אל לבבך מצוה עשה וככה [דברים ו] שמע ישראל ה' אֵלֶיךָ ה' אחד. ומצוות הפה וידיו כהן [דברים כו] וענית ואמרת [דברים כג] מוצא שפתיך וברכת המזון והלל ותפלה [דברים ו] ושננתם לבניך ודברת בם והנה מצוה עשה ורבים ככה. [שמות כ] ולא תעשה [שמות כ] לא תשא את שם ה' אֵלֶיךָ [שמות כ] לא תענה ברעך [שמות כב] אלהים לא תקלל ולא תאור [שמות כג] לא תזכירו [שמות כג] ולא ישמע על פיו [שמות כג] לא תכרות להם ברית [שמות כג] ולא תענה על ריב ורבים ככה והמצוות במעשה הם רבות ואין צורך לזכרם ...

ואלה ירגילו לבו וידיכוהו עד כי ידבק בשם יתברך הנכבד כי בעבור זה נברא האדם כי לא נברא לקנות הון ולא לבנות בנינים יעזבם לזרים והוא ידור תחת הארץ ולא להתענג במיני מאכלים כי רגעים מעטים הם והיגיעה רבה ... ולא יתעסק בהבלי העולם רק להתבודד ללמוד ולהגות בתורת ה' ולשמור מצותיו והשם יפקח עינו ולבו ויחדש בקרבו רוח אחרת אז יהיה בחייו אהוב ליוצרו ונפשו דבקה בו ותשבע שובע שמחות את פניו ובהפרדה מעל הגויה תהיינה נעימות ימין אלהיו עליו נצח.

מבחן:

25 שאלות אמריקאיות, במשך שעה וחצי.

חזרה למבחן – נקודות (לא מפורט)

- הקדמה כללית – דיברנו על טעמי מצוות באופן כללי (לפני שנכנסנו לקטע הכרונולוגי). מרכזיות המצוות ביהדות, על הכמות שלהן על החשיבות שלהן.

- "יותר משישראל שמרו את השבת, השבת שמרה אותם" - עצם העובדה שכולם עושים את זה ביחד יש איזשהו משהו מאחד.
- מבחינת הסיפור המקראי אנחנו רואים איזשהו קשר, מוצאים דו שיח בין אלוהים לאדם מהמצווה הראשונה שנותנים שם "מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" ואז מה עשית, אייכה, והאישה נתנה לי - כל סיפור גן עדן. המצווה שניתנה אז (מצווה חד פעמית) וממנה נפתח דו שיח בין המצווה למצווה. המצווה יכול לתגמל אותו או להעניש אותו. המצווה עצמה יוצרת מערכת יחסים ולכן אנחנו מוצאים את האמירה מצווה מלשון "צוותא". המצוות עושות איזשהו אחדות העם (צוותא במובן של לכידות בין אנשים וגם קשר בין המצווה למצווה).
- ** תרי"ג מצוות - ניתנו לדורות.
- דיברנו על כך שהדו שיח בין אלוהים לאדם ממשיך - אלוהים לא מתייעץ איתנו על המצוות אלא הוא מצווה. אנחנו רואים גם בהמשך שיש מצוות בני נוח. לפי המסורת היהודית הם גם מאתרים לנו את הרמזים "שופך דם האדם כי בצלם עשה את האדם" - דיברים רמוזים של לא לאכול אבר מין החי שייך למצוות בני נוח - **לדעת את מצוות בני נוח** (שיעור 3).
- ברוב המקרים המצוות ניתנות במסגרת של ברית (התחייבות הדדית). יש התחייבות בין שני הצדדים. **ברית קשת** - אלוהים מבטיח שמבול לא יהיה יותר. זה מסגרת של ברית - האדם מתחייב ואלוהים מבטיח משהו. **ברית מילה** - זה המצווה שמתקיימת, לעשות מילה. לעומת זאת ה' מבטיח שאני אתן לך את הארץ ויהיה לך קשר מיוחד עם הזרע שלך. **אך בברית בין הבריתים אין הדדיות** - "ידוע תדע ביום ההוא כרת איתו אשר ברית ידוע תדע כי כן יהיה זרעך". ה' מבטיח שהזרע יהיה עם רכוש גדול. אין איזשהי התחייבות נוספת שהאדם לוקח על עצמו כמו בברית קשת, ברית מילה וכו'. ברית זו היא יוצאת דופן.
- טעמי מצוות - היה דיון מצוות בהנחה שמצוות זה חוקים עשה ולא תעשה. למשל צריכים לשלם מיסים, אסור לעבור באדום את הכביש. מה עוד? יש סנקציות. יש סנקציות גם למצוות.
- מחלוקת שיש בין שני הוגים רומיים סנקה ואפלטון - סנקה טוען כי לא אמורים לנמק חוקים. למה זה מזיק? כי חוקים לא כאן כדי להבין אותם, צריך לציית זה המטרה של החוק.
- היות והמצוות הם חוקים אז הכל נמדד אם זה עוזר למטרה או מזיק למטרה יש דעה של סנקה שהנמקה מזיקה. כי אנחנו מתחמקים. ולכן גם אצל חז"ל יותר מאוחר מביאים את דוגמת שלמה המלך שנכשל במצוות המיוחדות שניתנו למלך - הרבה נשים והרבה סוסים כי ניתנה שם הנמקה.
- בסופו של דבר כן נתנו טעמי מצוות - תסביר לי אלף טעמים שלא כדאי לי אבל האדם הוא ייצור חושב והוא רוצה לדעת למה עושים, הוא כן מתעניין.
- מדוע בסוף יש מצוות? יש כמה סיבות: סיבה אפולוגטית היא הכי חלשה - סיבה התנצלותית כזאת להדוף להתקפות, סיבה רציונלית וסיבה דתית. בסופו של דבר הסיבות בעד טעמי מצוות גברו על סיבות נגד.
- יהיה שאלות על חנוכה.
- טעמי מצוות התורה: **יהיו הרבה מאוד מצוות בדף המקורות - אז תעברו על הדפים.**
- התורה בדר"כ לא נותנת טעמי מצוות. ראינו כמה מצוות שהתורה כן נותנת את טעמם. חלק סתם נותן טעם כמו שבשבת שצריך לנוח וחלק יותר מפולפל כמו מצוות המלך שם ראינו בפסוק עצמו שהמצווה שניתנה למלך אמורה להגן על מצווה אחרת - סייג למצווה אני מדבר בצורה טלגרמית.
- דיברנו על ייחודיות של מצוות מסוימות - מצוות המלך - סייג למצווה אחרת. מוקצה זה מצווה שאסור בשבת לגעת בדברים מסוימים. אסור לכתוב אבל זה לא שאסור להרים עט. אז חכמים כתבו לנו גדר שאם נרים את העט, האדם יתחיל לשחק איתו ויתחיל לכתוב אותיות אז זה הגנה למצוות האלה. זה מצוות מחכמים אבל התורה נתנה.
- מצוות סוכה - מיוחדות כי צריך מודעות מסוימת. בדר"כ במצווה לא צריך להתרכז בתוכן. אדם שאוכל מצה צריך לדעת שהוא אוכל מצה לא חייב בזמן האכילה לדעת מה קרה לעם ישראל זה הוא קורא

בהגדה. בזמן אכילת המצה הוא לא מצחצח שיניים אלא אוכל מצה ובמצוות סוכה זה אחרת – תראו בדף המקורות.

- חז"ל – חכמי התלמוד. התורה שבע"פ שהועלתה על הכתב וזה עדיין נקרא התורה שבע"פ. התורה שבע"פ כתובה אבל היא הייתה פעם בע"פ. עיקר התורה שבע"פ זה מתלמודים הבבלי, הירושלמי, גמרא ותלמוד זה אותו דבר. ויש חלוקה פנימית בין משנה לבין גמרא. חכמי המשנה נקראים תנאים, חכמי הגמרא נקראים אמוראים. הם למעשה קבעו את המושג של תרי"ג מצוות – הם ספרו אותם והם עשו לנו חלוקה למצוות ודברים שמובנים מאליהם. יש מצוות עשה ולא תעשה יש מצוות שנשים לא מחויבות, מצוות דהורייא (מהתורה), דרבנן (חכמים) ובגלל שזה אחרי מתן תורה. יש כל מיני חלוקות שחכמים עשו: בין אדם למקום ובין אדם לחברו. יום כיפור מכפר על אדם למקום אבל לא בין אדם לחברו אלא אם כם האדם מפצה אותו.
 - טעמי מצוות – יש חלוקה של חוקים ומשפטים. המשפטים זה המצוות המובנות, על פי רוב המשפטים הם בין אדם לחברו. החוקים זה מצוות שאנחנו לא מבינים אותם (איסור בשר וחלב).
 - אב טיפוס של החוקים (דברים לא מובנים) זה פרה אדומה – אותה מצווה שאפילו שלמה המלך אמר שהחכמה היא רחוקה ממני. שלמה המלך על פי המדרש הזה ידע את טעמן של המצוות כולן ויש אחד שלא ידע – פרה אדומה. ואנחנו חיים עם זה לחז"ל זה לא הפריע וגם אצלם הייתה מחלוקת אם צריך טעמי מצוות או לא סביב הסיפור של שלמה המלך. היו כאלה שנתנו טעמי מצוות והרחיב את היריעה המאוד קטנה. על כל פנים הם לא היו על זה, טעמי מצוות זה לא מה שמעסיק את התלמוד אלא איך לעשות את המצוות ויש כן קצת טעמי המצוות אבל אי אפשר להגיד שזה כל הזמן מעסיק אותם.
 - בגדול התפיסה היא שאדם שהוא מצווה יש סוגיה של הרב יוסף, הייתה קבוצה של חכמים שחשבו שסומא פטור מן המצוות והייתה שם איזשהי התלבטות שעיוור חייב מהמצוות. סביב הנושא הזה התפתחה אווירה שגדול מצווה ועושה – אם אדם עושה משהו מרצונו החופשי. האמת היא שזה לא חד משמעי – זה שייך לרמב"ם. אבל במצוות מסוימות מי שמקבל את הציווי יותר נחשב ממי שעושה על דעת עצמו כי לציווי יש כוח שמעצב את האדם, זה בונה את האישיות.
 - יש לחז"ל ראייה שיויונית על מצוות עשה. אנחנו לא עושים במצוות עשה חשבון מה יותר חשוב ומה פחות. לדוגמה בשתי מצוות יש שכרזהאך מצווה אחת היא כבדה יותר ומצווה אחת היא קלה יותר: כיבוד טב ואם ושילוח קן הציפור – בשניהם השכר הוא אריכות ימים.
 - במצוות לא עשה – יש עונש סנקציה על הנייה. אבל דיברנו שכל ידני. העונשים על התורה אף פעם לא יתבצעו.
 - חז"ל – אנחנו דיברנו על חוקר בשם יצחק הינדמן – כתב מחקר שעד היום זה עדיין נחשב לספר הכי ממצה של טעמי מצוות. "טעמי מצוות בספרות ישראל" ושם הוא מחלק את הטעמים שנמצאים אצל חזל לארבע קבוצות: מידה כנגד מידה, טעמים אלגורים, תועלת שאנחנו מרגישים אותה, וכוחם הסודי של המצוות.
- ** דוגמאות נמצאים בדפי המקורות.**
- רבי סעדיה גאון מחלק בין שני סוגי מצוות: שכליות ומצוות שמעיות. כאשר אין בזה שום חידוש. אז למה שמים שם חדש על גורמים ישנים? לא יודע בדיוק אבל הוא רוצה לעשות את זה בצורה יותר מובנת. אין מצוות נגד השכל, המשמעות זה שאנחנו לא מבינים, הם לא נגד השכל אבל הוא ניטרלי לגביה. למה ניתנו המצוות השמעיות? כדי להרבות את שכרנו, לתת לנו שכר לעשייתם. בניגוד לזה במצוות השכליות יש תועלת פנימית למצווה עצמה יש תועלת אני מבין אותה כלומר, יש בהן תועלת פנימית וגם שכר.
 - בסופו של דבר רבי סעדיה גאון נותן טעמי מצוות גם למצוות שמעיות - למרות שעצם זה זה הופך אותם למצוות שכליות. מצד שני הוא צריך גם לקרב את המצוות השכליות לשמעיות – דיברנו בשיעורים בהרחבה.
 - רבי סעדיה גאון מרכז בשבילנו ודחס את הכל לפרק אחד - הוא **מביא דוגמאות דרך המקורות.**